

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Michaela Kolářová

NEPODMÍNĚNÝ TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. J. Navrátilová, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): prosinec 2009

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

V Praze dne

Michaela Kolářová

Obsah

1. Úvod	4
2. Pojem a účel trestu	5
2.1 Pojem trestu	5
2.2 Účel trestu	6
2.2.1 Teorie o důvodech a účelu trestání	6
2.2.2 Účel trestu v českém trestním právu	6
3. Postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestů	8
4. Alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody	9
4.1 Úvod do problematiky alternativního trestání	9
4.2 Alternativní tresty v České republice	11
4.3 Alternativní tresty v užším pojetí	12
4.3.1 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem	12
4.3.2 Obecně prospěšné práce	15
4.3.3 Peněžité trest	17
5. Nepodmíněný trest odnětí svobody a jeho výkon	18
5.1 Právní úprava nepodmíněného trestu odnětí svobody obecně	18
5.2 Ukládání trestu o. s. zvlášť nebezpečnému recidivistovi	20
5.3 Ukládání trestu o. s. pachateli tr.činu spáchaného ve prospěch zl. spolčení	22
5.4 Výjimečný trest	23
5.5 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody	26
5.5.1 Diferenciace výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených	27
5.5.2 Práva a povinnosti odsouzených	33
5.5.3 Programy zacházení, zaměstnávání a vzdělávání odsouzených	38
5.5.4 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	42
5.5.5 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, postpenitenciární péče	44
6. Vybrané problémy současného vězeňství	47
7. Závěr	52
Seznam zkratk	54
Seznam použité literatury a pramenů	55
Seznam příloh	58

1. Úvod

Právní teorií, soudní praxí i laickou veřejností je nepodmíněný trest odnětí svobody považován za nejpřísnější druh trestu. Je to dáno tím, že zcela zjevně nejcitelněji zasahuje do základních práv a svobod člověka. Na lidskou svobodu je nahlíženo jako na jeden z nejcennějších statků, a tudíž její omezení či odnětí je pro pachatele trestného činu tou největší újmou. Nepodmíněný trest odnětí svobody je nástrojem státu, který (podobně jako ostatní druhy trestů) má sloužit k ochraně společnosti před pachateli trestných činů, má bránit odsouzeným v páchání další trestné činnosti a rovněž si klade za cíl výchovně působit na pachatele trestné činnosti i ostatní členy společnosti, aby dbali na dodržování právních předpisů a vedli řádný život. Avšak má také subsidiární povahu, tzn. že by měl být použit jen tehdy, pokud ostatní druhy trestů nepostačují k naplnění účelu trestu.

Téma nepodmíněného trestu odnětí svobody je velmi rozsáhlé a pestré. Vybrala jsem si jej mimo jiné také proto, že jde o téma, které je ve společnosti neustále probírané, ať už s ohledem na jeho alternativy, zacházení s vězni či podmínkami ve věznicích.

Ve své diplomové práci jsem se ve druhé kapitole zaměřila na problematiku účelu trestu obecně i jeho účelu v českém právu. Třetí kapitola je věnována postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestů. Ve čtvrté kapitole jsem se pokusila rozebrat některé alternativy tohoto právního institutu, a sice podmíněné odsouzení, obecně prospěšné práce a peněžitý trest. Stěžejní částí této práce je kapitola pátá, která se zaměřuje na problematiku nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho výkon. Věnovala jsem se podmínkám, za nichž je tento trest ukládán a také specifickým, které se týkají určitých typů pachatelů, a to zvláště nebezpečných recidivistů a pachatelů, kteří spáchali trestný čin ve prospěch zločinného spolčení. Zabývala jsem se též problematikou výjimečného trestu odnětí svobody. V této diplomové práci jsem také rozebrala průběh výkonu trestu odnětí svobody, přičemž důraz jsem kladla na výkon práv a povinností odsouzených, jejich zaměstnávání a vzdělávání, a v neposlední řadě také na podmíněné propuštění z výkonu trestu a postpenitenciární péči o osoby, které

opustili výkon trestu. V šesté kapitole jsem se snažila nastínit některé problémy, které se týkají českého vězeňství.

2. Pojem a účel trestu

2.1 Pojem trestu

Trestem rozumíme zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání.¹ Je to prostředek státního donucení, kterým stát chrání základní právní hodnoty. Jak vyplývá z ustanovení čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen LZPS), trest je možné uložit pachateli za spáchaný trestný čin pouze na základě zákona. Tomu odpovídá zásada *nulla poena sine lege*. Charakteristickým znakem trestu je, že se jím působí pachateli určitá újma. Ovšem jak vyplývá z další ze zásad českého trestního práva, a to zásady humanismu, újma v trestu obsažená by neměla přesahovat potřebu ochrany společnosti. Jinak řečeno trest by měl odpovídat společenské nebezpečnosti činu i ostatním okolnostem jeho spáchaní a také osobě pachatele. Měl by tedy být spravedlivý. V souvislosti se zásadou humanismu je v ustanovení čl. 7 LZPS ustanoven zákaz krutých, nelidských či ponižujících trestů a v ustanovení § 24 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona (dále jen TZ) je upraveno, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Dalším podstatným znakem trestu je skutečnost, že prostřednictvím něj společnost odsoudí daný trestný čin a jeho pachatele. Je to tedy nejen sankce právní, ale rovněž morální. Jako právní následek trestného činu vyjadřuje nejen jeho protiprávnost a jeho nebezpečnost, ale i jeho zavrženíhodnost.²

¹ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. Obecná část, Zvláštní část, 2. aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 336

² Novotný, O.: O trestu a vězeňství, Academia, Praha 1969, str. 22

2.2 Účel trestu

2.2.1 Teorie o důvodech a účelu trestání

V průběhu historického vývoje se účel trestu měnil, až došlo k ustálení tří teoretických koncepcí:

- a) Absolutní teorie, z nichž je nejvýznamnější teorie odplaty, která stojí na myšlence, že se trestá, jelikož bylo spácháno zlo. Pachatel se vědomě rozhodl spáchat trestný čin, a tudíž počítá s následky, tedy že bude potrestán. Zastánci této koncepce byli např. Aristoteles, Tomáš Akvinský nebo Georg Hegel. Jak řekl Aristoteles, trest vyrovná bezpráví a odplatou znovu obnovuje spravedlnost. Trestný čin a trest jsou neoddělitelně spojeny. Hegel poukázal na skutečnost, že pachatele může se spravedlností, a tedy i se společností, smířit pouze spravedlivý trest. Jedinou možnou právní rehabilitací zločince je trest, který zasluhuje.³
- b) Relativní teorie představovaná především teorií prevence naopak hlásá, že se trest ukládá za tím účelem, aby nebylo pácháno další zlo. Mezi její zastánce lze zařadit Cesare Beccariu nebo Franze von Liszta. Podstata této teorie tkví v ochraně společnosti a nápravě pachatele. Už samotná pohrůžka trestem měla být dostatečná a následná eventuální aplikace trestu měla zdůraznit, že pohrůžka je myšlena vážně.
- c) Smíšené neboli slučovací teorie jsou kombinací obou předchozích. Jedná se o teorie shrnující, které se snaží překonat rozdíly mezi výše uvedenými teoriemi. Smyslem trestu tedy má být jak odplata za spáchaný čin, tak snaha o nápravu pachatele.

2.2.2 Účel trestu v českém trestním právu

V ustanovení § 23 TZ jsou vyjádřeny hlavní cíle trestání, které se vzájemně doplňují a podmiňují a při jejich komplexním uplatnění dochází k naplnění účelu trestu.⁴

³ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. Obecná část, Zvláštní část, 2. aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 337

⁴ Jelínek J. a kolektiv: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, 26. aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha 2008, str. 39

Tyto cíle jsou následující:

- 1) Chránit společnost před pachateli trestných činů – Trest je ve své podstatě logickým důsledkem obranné reakce společnosti proti osobě narušující její pravidla. Snaha společnosti ochránit své členy je základním a konečným cílem trestu, které by se mělo dosáhnout pomocí níže popsaných cílů.
- 2) Zabránit pachatelům v dalším páčání trestné činnosti – Jedná se o represivní funkci, kdy se pachateli brání v dalším kriminálním jednání ať už přímo, fyzicky (např. jeho izolací od zbytku společnosti v rámci nepodmíněného trestu odnětí svobody) či nepřímo, psychicky (kdy pachatele odradí od jeho úmyslů spáchat trestný čin již samotná existence trestu v zákoně a strach z jeho uložení).
- 3) Vychovat pachatele k tomu, aby vedl řádný život – Jde o individuální prevenci, jejímž cílem je, aby dotyčný již neopakoval své jednání a znovu se nedopouštěl trestné činnosti. K tomu mohou být použity různé prostředky. Může se jednat např. o podmíněné odsouzení nebo upuštění od potrestání v méně závažných případech či snahu o tzv. převýchovu odsouzených v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Součástí převýchovy je zejména odstranění škodlivých návyků, jichž se pachatel dopouštěl (alkoholová či drogová závislost), potlačení asociálního chování a představ pachatele a v neposlední řadě také rozvíjení pozitivních rysů pachatelovy povahy, jeho morálních hodnot a sociálních návyků. Naplnění tohoto cíle je nejobtížnější a v praxi velmi problematické, jelikož velké procento pachatelů představují recidivisté, u nichž se snaha o nápravu příliš neseťkává s odezvou. Trest nemusí mít pouze účinky pozitivní, ale jeho působení může být i škodlivé, může být dokonce kriminogenním faktorem. Zvláště obtížné je docílení kladných výchovných účinků u trestů odnětí svobody.⁵
- 4) Působit výchovně i na ostatní členy společnosti – Toto je tzv. generální prevence, kdy se zákonodárce snaží použitím záporného příkladu vyvarovat páčání dalších kriminálních činů. Vychází tedy z prevence individuální. Pokud je pachateli uložení trestu zabráněno v páčání další trestné činnosti, má tato skutečnost jistě vliv na ostatní členy společnosti a dává jim tak najevo, že takovéto chování není

⁵ Novotný O. a kolektiv: Trestní právo hmotné. Obecná část. 4. přepracované vydání, Aspi, Praha 2003, str. 272

žádoucí a pokud by k němu došlo, bude spravedlivě potrestáno. Potenciální pachatele by tak měl odradit fakt, že za spáchání trestný čin bude následovat trest, který je neodvratný a který bude vykonán. Neodvratnost odsouzení a trestu má preventivní význam především u úmyslných trestných činů, u nichž budoucí pachatel často předem porovnává prospěch očekávaný z trestného činu s rizikem jeho spáchání. Převážná většina pachatelů úmyslných trestných činů by se jich nedopustila, kdyby byla přesvědčena o neodvratitelnosti trestu.⁶ Naproti tomu u řádných občanů tato prevence posiluje pocit bezpečí a právní jistoty.

3. Postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestů

Systémem trestů se rozumí výčet jednotlivých druhů trestů, jejich uspořádání (podle závažnosti, podle zájmů, které trest postihuje) a vzájemné vztahy mezi nimi.⁷ Tento výčet je obsažen v § 27 TZ a je výčtem taxativním, neboť jak vyplývá z čl. 39 LZPS, který obsahuje zásadu nulla poena sine lege, není možné za spáchané trestné činy ukládat jiné tresty než ty, které jsou v zákoně výslovně uvedeny. Těmito tresty jsou odnětí svobody, obecně prospěšné práce, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti, zákaz činnosti, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, vyhoštění a zákaz pobytu.

Trest odnětí svobody zaujímá v systému trestů významné postavení. Je to trest univerzální, jelikož může být uložen pachateli kteréhokoli trestného činu (jak dospělému, tak mladistvému pachateli). Zároveň se však jedná o trest subsidiární, tzn. že soudce musí při rozhodování zda jej uložit či nikoli zvážit, zda není možné uložit trest jiný (k trestu odnětí svobody alternativní) neboli použít jej až v případě, že žádný jiný druh trestu by v daném případě nebyl pro pachatele dostačující. Má charakter nemajetkového trestu a, jak už z názvu vyplývá, je spojen se ztrátou osobní svobody. Jedná se o trest hlavní, přičemž ho lze uložit jak samostatně, tak je možné vedle něj uložit i jiný druh trestu dle § 27 TZ, avšak s výjimkou trestu obecně prospěšných prací.

⁶ Novotný O.: O trestu a vězeňství, Academia, Praha 1969, str. 134

⁷ Novotný O. a kolektiv: Trestní právo hmotné. Obecná část. 4. přepracované vydání, Aspi, Praha 2003, str. 277

TZ rozeznává několik forem trestu odnětí svobody, a sice:

- a) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
- b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a
- c) nepodmíněné odnětí svobody.

Trest odnětí svobody patří také mezi nejčastěji ukládané trestní sankce. V letech 1994 až 2003 činil podíl uložených trestů odnětí svobody (nepodmíněných i podmíněných) na celkovém počtu odsouzených 68,7 – 86 %, přičemž s postupem let má klesající tendenci.⁸ To vyplývá ze snahy nejen ČR, ale i řady ostatních států, omezovat tento druh sankce a nahrazovat ho alternativami nespojenými s odnětím svobody. O této problematice více v následující kapitole.

4. Alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

4.1 Úvod do problematiky alternativního trestání

Otázka účinnosti nepodmíněného trestu odnětí svobody vyvstala již v 50. letech minulého století, kdy nastal problém permanentní přeplněnosti věznic, v jejímž důsledku se nápravné působení trestu odnětí svobody stalo značně problematickým. Zejména v 60. letech a na počátku let 70. pak byly do vězeňství investovány obrovské prostředky, očekávaný efekt v podobě snížení míry recidivy i celkové kriminality však nenastal.⁹ Následkem toho byl proces reformy trestněprávních sankcí, který trvá prakticky až dodnes a jehož cílem je najít vhodné alternativy k trestu odnětí svobody, které by zajistily naplnění účelu trestu. Významnou roli v této problematice hraje Rada Evropy a rovněž Organizace spojených národů (dále jen RE a OSN), které se snaží v rámci jimi vydaných rezolucí a dalších podkladů předejít výhodám alternativních trestů. Např. v roce 1976 byla na zasedání Výboru ministrů RE přijata rezoluce „O některých alternativních opatřeních k trestu odnětí svobody“, která vyzvala vlády

⁸ údaje ze statistických výkazů Ministerstva spravedlnosti ČR

⁹ Kalvodová V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002, str. 109

členských zemí, aby zkoumaly nové alternativy (vedle probace či peněžitého trestu) k trestu odnětí svobody, a to z hlediska jejich možného začlenění do právního řádu, a aby zejména:

- byla zvážena opatření, která pouze stanoví vinu pachatele, ale nejsou spojena s podstatnější trestní sankcí,
- byly brány na zřetel výhody veřejně prospěšných prací, zejména pachateli poskytnutá příležitost ke zlepšení chování při jejich výkonu,
- bylo zváženo, jaký přínos může mít částečné omezení svobody (semi-detence) jako mírnější forma trestu než úplné odnětí svobody, které by usnadnilo odsouzenému pachateli navázat nebo zachovat pozitivní spojení se společností.

Na půdě OSN byla v následujících letech přijata obsahově obdobná doporučení, a sice na VI. A VII. Kongresu OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli.¹⁰

Pokud jde o vývoj alternativního trestání, tak ten se v zásadě ubíral třemi základními směry:

- Směr první je charakteristický snahou o zmírnění intramurálního detenčního charakteru odnětí svobody. Jde v podstatě o opatření spojující pobyt odsouzeného ve věznici s různými aktivitami probíhajícími na svobodě (výkon zaměstnání či různé formy výchovných programů). Do této kategorie patří zejména víkendové tresty nebo pobyty v zařízeních, které nejsou běžnými vězeňskými zařízeními. Lze sem zařadit event. i domácí vězení, které rovněž omezuje svobodu pohybu odsouzeného.
- Směr druhý se orientuje na typické alternativní tresty, které již zcela vylučují jakoukoliv intramurální detenci. Sem spadají peněžitě tresty, obecně prospěšné práce, sankce omezující či zbavující jedince určitých práv – např. zákaz řízení motorového vozidla, zákaz výkonu povolání.
- Směr třetí má již vyloženě depenalizační charakter. Jde o opatření určená k vyhnutí se uložení trestu odnětí svobody či odkladu jeho výkonu, tedy zejména

¹⁰ Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Krátkodobé tresty odnětí svobody, Praha 2000, str. 13

podmíněné odsouzení a upuštění od potrestání, řadíme sem i tzv. odklony, např. podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.¹¹

4.2 Alternativní tresty v České republice

Pojem alternativních trestů není v české právní úpravě nikde definován. Obecně je možné za alternativní tresty považovat ty, které nejsou spojené s nepodmíněným odnětím svobody pachatele, ale které naplňují účel trestu stejně jako nepodmíněný trest odnětí svobody.

Cílem alternativních trestů je ponechat pachatele na svobodě s tím, že se mu současně uloží určitý druh povinnosti nebo omezení, který mu zabrání v páchání další trestné činnosti, nahradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem, uspokojí zájmy obětí trestné činnosti a zároveň v pachateli upevní návyky a postoje potřebné k tomu, aby vedl řádný život.

Alternativní tresty nejčastěji dělíme na:

- Alternativní tresty v užším pojetí, kterými se rozumí jakékoli tresty nespojené s odnětím svobody, a které se uplatní tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, ale vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu účelu trestu bude dosaženo i jinak (popř. i lépe) a
- Alternativní tresty v širším pojetí, mezi něž se řadí i takové sankce či opatření, které neeliminují zcela ztrátu osobní svobody, nicméně snižují její míru na nezbytné minimum a rovněž i alternativy trestního řízení, tedy různé formy odklonu.¹²

¹¹ Kalvodová V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002, str. 109, 110

¹² Kalvodová V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002, str. 114

4.3 Alternativní tresty v užším pojetí

Mezi tyto tresty řadíme zpravidla podmíněné odsouzení, podmíněné odsouzení s dohledem, obecně prospěšné práce a peněžitý trest. § 27 TZ sice obsahuje i další tresty, které lze při splnění zákonných podmínek uložit jako samostatné tresty, nicméně z právní úpravy nevyplývá zcela jednoznačně jejich alternativní povaha ve vztahu k trestu odnětí svobody, i když v konkrétním případě se mohou takovou alternativou stát. Jako samostatné tresty jsou však ukládány spíše výjimečně.¹³

4.3.1 Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Podmíněné odsouzení (jak podmíněné odsouzení „prosté“, tak podmíněné odsouzení s dohledem) je specifickou alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Není uvedeno v taxativním výčtu trestů v § 27 TZ a tudíž ho nelze považovat za samostatný trest. Považuje se spíše za určitou formu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jde však o trest, který zaujímá významné postavení v trestněprávním systému České republiky, a sice z toho důvodu, že jde o nejčastěji ukládaný trest vůbec. Např. v roce 2007 bylo podmíněně odsouzeno k trestu odnětí svobody 42 242 osob, což činilo 55,8 % z celkového počtu odsouzených.¹⁴

Tzv. podmíněné odsouzení „prosté“ je upraveno v § 58 až 60 TZ a jeho základem je pravomocný odsuzující rozsudek, ve kterém soud uloží pachateli trestného činu trest odnětí svobody na přesně stanovenou dobu, přičemž se odloží a posléze promine jeho výkon, pokud se bude odsouzený ve stanovené zkušební lhůtě řádně chovat a vyhoví uloženým omezením. Pachatel tak má šanci svým konáním napravit trestný čin který spáchal, aniž by byl separován od společnosti. Pokud splní všechny zákonem stanovené podmínky, nebude nařízen výkon podmíněně odloženého trestu a na odsouzeného se bude hledět tak, jako kdyby odsouzen nebyl. Institut podmíněného odsouzení tak dává pachateli možnost svým aktivním přístupem přispět k nápravě.

¹³ Kalvodová V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002, str. 119

¹⁴ údaje ze statistické ročenky kriminality Ministerstva spravedlnosti ČR z roku 2008

V ustanovení § 58 odst. 1 TZ je stanoveno, že podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody je možné pokud tento nepřesahuje dva roky. Důležitá je přitom trestní sazba odnětí svobody, která je určena soudem v dané věci, nikoli trestní sazba stanovená ve zvláštní části TZ v konkrétní skutkové podstatě. Na výkon jiných druhů trestů, který by byly uloženy vedle trestu odnětí svobody, nemá tento podmíněný odklad vliv. V odsuzujícím rozsudku je soudem stanovena zkušební doba v rozsahu jednoho roku až pěti let, která počíná běžet právní mocí rozsudku. Zkušební doba může být dodatečně prodloužena, za podmínek stanovených v § 60 odst. 1 TZ, ale ne více než o dvě léta, přičemž zkušební doba spolu s prodloužením nesmí překročit horní hranici ve výši pěti let.

Hlavním obsahem podmíněného odsouzení je, aby pachatel vedl řádný život. Ke splnění této podmínky je možné, aby mu soud uložil přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Jedná se o povinnost něčeho se zdržet či vyvarovat (určitého nežádoucího konání) nebo naopak povinnost něco konat. Jde o taková opatření, jejich cílem je odstranit příčiny nebo příležitosti k tomu, aby se pachatel znovu dopustil trestného činu. Tato opatření však musí mít určitý vztah ke spáchanému trestnému činu. § 26 odst. 4 TZ uvádí demonstrativní výčet, který obsahuje přiměřené omezení a povinnosti jako je podrobení se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy; léčení ze závislosti na návykových látkách; zdržení se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami nebo zdržení se hazardních her, sázek či hraní na hracích přístrojích.

V případě, že pachatel spáchal trestným činem škodu, soud mu zpravidla uloží, aby tuto škodu podle svých sil nahradil. Pachatel je tak nucen pod pohrůzkou výkonu trestu odnětí svobody dobrovolně nahradit způsobenou škodu. V tomto případě se jedná o povinnost uloženou v rámci výroku soudu o podmíněném odložení výkonu trestu odnětí svobody. Nejedná se o povinnost nahradit škodu v adhezním řízení dle § 228 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu (dále jen TR).

Podmíněné odsouzení může být ukončeno jednak vyslovením soudu, že se odsouzený osvědčil. V případě, že pachatel ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl všem podmínkám. Pak se na něj hledí, jako by souzen nikdy nebyl. Anebo v případě, že soud do roka od uplynutí zkušební doby nerozhodl o vykonání trestu nebo o osvědčení, má se za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Nastupuje tedy tzv. zákonná fikce

osvědčení. V opačném případě může během zkušební doby soud rozhodnout, že se odsouzený neosvědčil a trest se tudíž vykoná. Kromě toho existuje ještě možnost ponechat podmíněné odsouzení v platnosti (přestože jsou dány podmínky k nařízení výkonu trestu) a navíc stanovit nad odsouzeným dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu nebo stanovit dosud neuložená přiměřená omezení či přiměřené povinnosti (viz § 60 odst. 1, 2, 3 TZ).

Podmíněné odsouzení s dohledem upravují § 60a a 60b TZ. Je považováno za přísnější formu podmíněného odsouzení. Od podmíněného odsouzení „prostého“ se liší zejména tím, že je zde zaveden institut dohledu nad pachatelem a také délkou trestu odnětí svobody, u něhož je možné výkon trestu podmíněně odložit, a to max. 3 roky. Jinak jsou podmínky jeho uložení shodné s podmíněným odsouzením „prostým“.

Obsah a účel dohledu je definován v § 26a TZ tak, že se dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Účelem dohledu je sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti a odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Dále jsou v ustanovení § 26b TZ uvedeny povinnosti pachatele, nad nímž byl uložen dohled. Jde o povinnost spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které jsou jím stanovené, informovat ho o svém pobytu, zaměstnání či jiných důležitých okolnostech a také umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí.¹⁵

V případě, že pachatel, jemuž byl soudem uložen dohled, podmínky dohledu poruší, má probační úředník povinnost neprodleně o této skutečnosti informovat předsedu senátu, který dohled uložil. Dále má probační úředník za úkol alespoň každých šest měsíců vypracovat pro předsedu senátu zprávu o tom jak probíhá výkon dohledu nad odsouzeným a též plnění přiměřených omezení a povinností.

Pokud jde o zkušební dobu, kterou soud stanoví v tomto případě, je stejná jako u tzv. podmíněného odsouzení prostého. Stejná úprava platí i pro uložení přiměřených povinností a omezení, náhradu škody i způsob ukončení podmíněného odsouzení

¹⁵ Srov. ustanovení § 26a a 26b TZ

s dohledem. Ovšem mezi důvody, pro něž může soud vyslovit, že se pachatel neosvědčil, patří také případy, kdy se odsouzený odmítne podrobit dohledu ze strany probačního úředníka.

4.3.2 Obecně prospěšné práce

Mezi důvody vedoucí k zavedení trestu obecně prospěšných prací do našeho právního řádu patřila jednak vzrůstající kriminalita a také vysoký počet nepodmíněně odsouzených pachatelů. Kapacity věznic byly přeplněné a v řadě případů se výchovný účel trestu zcela míjel účinkem. Proto bylo třeba přijít s alternativou, která by tento problém alespoň částečně řešila.

Trest obecně prospěšných prací byl zaveden novelou TZ, s účinností od 1. 1. 1996. Nejprve byl tento druh trest pokládán pouze za alternativu trestu odnětí svobody, ale od 1. 1. 2002 se v důsledku další novely stal alternativou jakéhokoli trestu.

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného vykonat v soudem stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům. Ustanovení § 45 odst. 3 TZ stanoví, že práce musí být provedena ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních či jiných obecně prospěšných institucí, a stanoví také, že nesmí sloužit výdělečným účelům. Mělo by jít o instituce zabývající se vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví či životního prostředí nebo také humanitární, sociální, charitativní či tělovýchovnou činností.

Obecně prospěšné práce jsou univerzálním druhem trestu, tzn. že pro jeho uložení není podmínkou jeho uvedení ve zvláštní části TZ v sankci u jednotlivých trestných činů. Na druhou stranu § 45 TZ stanoví dvě podmínky, které musí být kumulativně splněny, aby mohl soud uložit tento druh trestu. A to:

- a) horní hranice sazby trestu odnětí svobody u trestného činu, za který je možné tuto sankci uložit, nesmí být vyšší než pět let a
- b) existence předpokladu, že vzhledem k povaze spáchaného činu a možnostem nápravy pachatele není třeba uložit jiný trest, aby se dosáhlo naplnění účelu trestu.

Trest obecně prospěšných prací může soud uložit buď samostatně, anebo vedle jiného trestu, nikoli však vedle trestu odnětí svobody (podmíněného i nepodmíněného). Tento druh trestu je koncipován způsobem, aby řešil ty případy trestných činů, které

mají menší společenskou nebezpečnost, a proto za ně není třeba ukládat trest odnětí svobody. Jeho základním smyslem je, aby pachatel nebyl umístěn do vězeňského prostředí a nebyl tak vystaven negativním vlivům. Navíc tímto způsobem nejsou narušeny sociální vazby (ať už rodinné či pracovní), což je jedna z výhod oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Soud se může při ukládání trestu obecně prospěšných prací pohybovat ve výměře od 50 do 400 hodin. Může odsouzenému také uložit na dobu trestu i přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, které ho vedou k tomu, aby vedl řádný život. Zároveň má povinnost přihlídnout ke stanovisku pachatele (tzn. že pachatel by měl vnitřně souhlasit s tímto trestem a být připraven dané práce vykonat) a jeho zdravotní způsobilosti. Není možné odsouzenému uložit takový druh práce, který by vzhledem k jeho fyzickému či psychickému stavu nebyl schopen vykonat. Přičemž jde o nezpůsobilost dlouhodobou nebo trvalou, nikoli přechodnou. Takový trest by se poté zcela minul účinkem.

Odsouzený je povinen obecně prospěšné práce provést osobně, bezplatně, ve svém volném čase a nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy mu soud nařídil výkon trestu. Do této doby se však nepočítá doba, kdy pachatel nemohl práce provést např. z důvodu zdravotní překážky, pobytu v cizině nebo proto, že byl toho času ve výkonu trestu odnětí svobody. Osobním výkonem se rozumí, že odsouzenému nebude s pracemi nikdo pomáhat nebo ho zastupovat. Volným časem chápeme dobu, kdy se odsouzený nenachází v zaměstnání nebo neuskutečňuje jinou výdělečnou činnost. Pachateli má být nastavením těchto podmínek způsobena určitá újma za spáchaný trestný čin, v důsledku čehož by si měl uvědomit závažnost svého jednání.

Na zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací se podílí několik subjektů, a sice okresní soud, okresní úřad a obec (obecní úřad), dle zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě k nim přistupuje i Probační a mediační služba, resp. probační úředníci. Jakmile se odsuzující rozsudek stane vykonatelným, zašle předseda senátu jeho opis okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený trest vykonávat. Tento soud pak zabezpečuje vlastní výkon trestu. Základním kritériem v tomto směru je místo bydliště odsouzeného, ale s jeho souhlasem může být trest vykonáván i mimo obvod soudu, v němž má odsouzený bydliště. Okresní soud rozhodne o druhu prací a místě

jejich výkonu. Odsouzený je následně povinen se dostavit na obecní úřad, v jehož obvodu má trest vykonávat, k projednání podmínek výkonu trestu.¹⁶

V případě, že pachatel ve lhůtě jednoho roku stanovený počet hodin neodpracuje nebo nevede řádný život, soud přemění tento trest nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody. Důležitou roli v tomto případě sehrává probační úředník, který dohlíží na odsouzeného a na to zda a jakým způsobem plní podmínky stanovené soudem. Přepočítání trestu se provádí tak, že každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítají za jeden den odnětí svobody. Závěrem je třeba zmínit, že jakmile pachatel řádně a včas dané práce vykoná nebo pokud je od výkonu trestu či jeho zbytku upuštěno, na odsouzeného se hledí jako by odsouzen nebyl.

4.3.3 Peněžitý trest

Jedná se o trest, který může v řadě případů účinně nahradit krátkodobé tresty odnětí svobody. Už z jeho názvu je zřejmá jeho majetková povaha, avšak nepostihuje pouze majetkové trestné činy.

Ustanovení § 53 TZ stanoví tři případy, kdy je možné peněžitý trest uložit:

- 1) jestliže se pachatel dopustil úmyslného trestného činu, kterým získal nebo se snažil získat majetkový prospěch,
- 2) pokud TZ ve své zvláštní části dovoluje uložení tohoto trestu, nebo
- 3) za trestný čin, u kterého je horní hranice trestní sazby odnětí svobody maximálně tři roky, ale s ohledem na povahu spáchaného protiprávního činu a možnosti nápravy pachatele soud trest odnětí svobody současně neukládá.

Peněžitý trest může být uložen jako samostatný i jako vedlejší trest, a sice ve výměře od 2000 do 5 000 000 Kč. Je také možné, aby byl zaplacen v přiměřených splátkách. Soud musí zohlednit v každém jednotlivém případě osobní a majetkové poměry pachatele, aby nedošlo ke skutečnosti, že v důsledku pachatelovy nemajetnosti

¹⁶ Kalvodová V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002, str. 136-137

bude trest nedobytný. Daná částka následně připadá státu. Ustanovení § 54 odst. 3 TZ uvádí, že soud již při ukládání peněžitého trestu musí současně uložit i náhradní trest odnětí svobody pro případ, že by stanovená částka nebyla ve lhůtě zaplacená. Odnětí svobody může být uloženo až na dva roky, ale přesná výše náhradního trestu je omezena horní hranicí trestní sazby odnětí svobody, která je uvedena pro daný trestný čin ve zvláštní části TZ.

Mohou nastat i situace, kdy by v důsledku stanoveného peněžitého trestu mohla být ohrožena výživa či výchova osoby, o jejíž výživu nebo výchovu je odsouzený povinen pečovat nebo by byl pachatel bez svého zapříčinění dlouhodobě neschopný stanovenou částku zaplatit. Na to pamatuje TŘ v ustanovení § 344 a v takovém případě soud upustí od výkonu peněžitého trestu nebo jeho zbytku.

Pokud je peněžitý trest vykonán nebo soud od jeho výkonu upustí, je na pachatele nahlíženo, jako by nebyl odsouzen, avšak pouze za předpokladu, že byl odsouzen za trestný čin z nedbalosti.

5. Nepodmíněný trest odnětí svobody a jeho výkon

5.1 Právní úprava nepodmíněného trestu odnětí svobody obecně

Nepodmíněný trest odnětí svobody je možné uložit za trestné činy, u nichž je horní hranice trestní sazby maximálně tři roky, pouze za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu (§ 39 odst. 2 TZ). Je tím vyjádřena subsidiární povaha nepodmíněného trestu odnětí svobody. V případě trestných činů menší společenské nebezpečnosti se tak jedná o krajní prostředek, kterým lze pachatele potrestat.

Ustanovení § 39 odst. 3 TZ stanoví, že se trest odnětí svobody vykonává dle zvláštního zákona ve věznicích. Tímto zvláštním zákonem se míní zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen ZVTOS). Rámcově je výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody upraven v TZ, TŘ a

dále také ve vyhlášce č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

U trestu odnětí svobody je jako v jediném případě ze všech trestů stanoveno ve zvláštní části TZ rozpětí trestní sazby zvlášť u každého trestného činu. Podle sazby trestu odnětí svobody se usuzuje o jaký jde typový stupeň nebezpečnosti pro společnost.

Maximální možná délka trvání nepodmíněného trestu odnětí svobody je určena v § 39 odst. 1 TZ a činí 15 let. Tato hranice ale nesmí přesáhnout součet dosud nevykonaných trestů odnětí svobody a ukládaného dalšího trestu stejného druhu. Horní hranice 15 let platí i v případě, že se jedná o trest uložený zvlášť nebezpečnému recidivistovi nebo pachateli, který spáchal trestný čin ve prospěch zločinného spolčení. Ovšem pouze pokud se nejedná o výjimečný trest.¹⁷

Minimální hranice trvání trestu odnětí svobody v TZ stanovena není. Při ukládání trestu soud vychází z ustanovení § 23 o účelu trestu a konkrétní výměru trestu pak zpravidla uloží v rámci trestní sazby, která je uvedena u jednotlivých skutkových podstat ve zvláštní části TZ. Z povahy trestu plyne, že teoreticky nejnižší možnou výměrou trestu odnětí svobody je 24 hodin.¹⁸

Uložení trestu odnětí svobody pod zákonem stanovenou mez je možné v případech uvedených v § 40 TZ. Ty jsou následující:

- a) má-li soud vzhledem k okolnostem případu nebo k poměrům pachatele za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené TZ bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že účelu trestu lze dosáhnout i kratším trestem, přičemž všechny podmínky (přísnost trestu, účel trestu i jeho trvání) musejí být splněny současně,
- b) odsuzuje-li pachatele za přípravu k trestnému činu nebo za pokus trestného činu a má vzhledem k povaze a závažnosti přípravy nebo pokusu za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené TZ bylo pro pachatele nepřiměřeně přísné a že účelu trestu lze dosáhnout i kratším trestem. Soud musí vzít v úvahu do jaké míry se

¹⁷ Srov. ustanovení § 42 odst. 1 a § 44 odst. 1 TZ

¹⁸ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. Obecná část, Zvláštní část, 2. aktualizované vydání, Linde Praha a.s., Praha 2006, str. 349

pachatel svým jednáním přiblížil dokonání trestnému činu a také k okolnostem, díky kterým k jeho dokonání nedošlo.

- c) odsuzuje-li pachatele, který významně přispěl k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení nebo napomohl zabránit trestné činnosti, kterou ve prospěch zločinného spolčení někdo jiný připravoval nebo se o ni pokusil, jestliže vzhledem k možnostem nápravy pachatele a povaze jím spáchané trestné činnosti má za to, že účelu trestu lze dosáhnout i trestem kratšího trvání.

Ve shora uvedených případech mimořádného snížení trestu odnětí svobody je třeba, aby soud respektoval hranice, které jsou stanoveny v § 40 odst. 4 TZ.

- d) má-li soud vzhledem k poměrům osoby blízké věku mladistvých nebo okolnostem případu za to, že by použití trestní sazby odnětí svobody stanovené TZ bylo pro ni nepřiměřeně přísné a že lze účelu trestu dosáhnout trestem kratšího trvání, může trest odnětí svobody uložit v rámci trestní sazby snížené o jednu čtvrtinu. To však neplatí u zvláště závažných trestných činů, kde se užije nesnížených sazeb trestu odnětí svobody. Tato speciální úprava byla zavedena novelou TZ provedená zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Dalším případem může být situace, kterou upravují ustanovení § 32 TZ, kdy pachatel spáchal trestný čin ve zmenšené přičetnosti, který si, a to ani z nedbalosti, nepřivodil vlivem návykové látky. K těmto okolnostem soud přihlédne při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Má-li soud za to, že by vzhledem k zdravotnímu stavu takového pachatele bylo možno za současného uložení ochranného léčení (§ 72) dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání, sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, přičemž není vázán omezením uvedeným v § 40 odst. 4 TZ, a zároveň uloží ochranné léčení.¹⁹

5.2 Ukládání trestu odnětí svobody zvláště nebezpečnému recidivistovi

Recidivu můžeme chápat jako případ, kdy pachatel spáchá trestný čin, ačkoli byl již dříve pro jiný trestný čin pravomocně odsouzen. Recidivistou je tedy pachatel, který se již dříve dopustil trestného činu za který byl potrestán, ale vykonaný trest nesplnil svůj účel tak jak je stanoven v § 23 TZ, jelikož u odsouzeného nedošlo

¹⁹ Srov. ustanovení § 40 a § 32 TZ

k nápravě a místo toho, aby vedl řádný život, se znovu dopustil kriminálního chování. Osobnost recidivního pachatele se zpravidla vyznačuje malou sebeakceptací, nejistotou až úzkostností, kterou často záměrně maskuje navenek až příliš sebevědomým vystupováním. Ve skutečnosti si sám sebe neváží a svým způsobem sám sebe „nemá rád“. Neváží si ani ostatních lidí a „nemá je rád“. Proto mnohdy chybí vnitřní zábrany a brzdící mechanismy a je schopen bez skrupulí a výčitek ublížit člověku, kterého vůbec nezná.²⁰

Zvlášť nebezpečná recidiva je velmi závažným protispolečenským jednáním, a proto je mu v TZ věnována speciální pozornost. A to v ustanovení § 41 a § 42 TZ. Zákon se snaží takovéto trestné činy minimalizovat, a proto se ustanovení o zvlášť nebezpečné recidivě vyznačují represivním charakterem a ochranou funkcí. Za zvlášť nebezpečného recidivistu se dle ustanovení § 41 TZ považuje pachatel, který se znovu dopustil zvlášť závažného úmyslného trestného činu, třebaže byl již dříve pro stejný anebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán. Tato skutečnost musí ale pro svou závažnost, zejména s ohledem na délku doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšovat stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Rozhodující pro označení pachatele za zvlášť nebezpečného recidivistu je výrok soudu o dřívějším odsouzení.

Za potrestání je považován alespoň částečný výkon trestu odnětí svobody v minulosti. Můžeme přihlížet pouze k tomu trestu nebo jeho části, k jehož výkonu došlo předtím, než se pachatel dopustil nového trestného činu, pro jehož spáchání má být považován za zvlášť nebezpečného recidivistu.

V ustanovení § 41 odst. 2 TZ je stanoveno, že mezi zvlášť závažné trestné činy se zařazují trestné činy uvedené v § 62 TZ a ty úmyslné trestné činy, na něž stanoví TZ trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby minimálně osm let.

Důsledkem toho, že je pachatel označen za zvlášť nebezpečného recidivistu je:

- zpřísnění trestní sazby a uložení přísnějšího trestu (viz § 42 TZ); horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu a soud uloží trest v horní polovině zvýšené trestní sazby;

²⁰ Kolektiv autorů: „Recidivní pachatelé jako důkaz neúčinnosti uložených trestů?“, Sborník příspěvků z trestního práva č. 2, Ústav státu a práva ČSAV, Praha 1990, str. 69

v případě ukládání výjimečného trestu odnětí svobody v rozmezí 15 až 25 let, nesmí horní hranice převyšovat 25 let

- jedná se o okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby a znak kvalifikované skutkové podstaty trestného činu
- pachatel je zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou, tedy do nejpřísnějšího typu (viz § 39a odst. 2 písm. d TZ)
- dochází ke zpřísnění podmínek pro podmíněně propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdy může být odsouzený podmíněně propuštěn až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody (viz § 62 odst. 1 TZ)

5.3 Ukládání trestu odnětí svobody pachateli trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení

Organizovaný zločin je jednou z nejčastějších forem páchaní té nejzávažnější kriminality, a proto je třeba důkladně postihovat tyto vyšší formy trestné činnosti.

Definice zločinného spolčení, která je obsažena v ustanovení § 89 odst. 17 TZ, charakterizuje zločinné spolčení jako společenství více osob, které má svou vnitřní organizaci, rozdělené funkce a dělbu činností, a které se zaměřuje na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti.

Od zločinného spolčení je třeba odlišovat pojem organizovaná skupina. Zákon její charakteristiku nevymezuje. Organizovaná skupina je upravena pouze v soudní judikatuře. Jejich vzájemný vztah vyjadřuje skutečnost, že pokud se pachatel dopustí trestného činu jako člen organizované skupiny, nebrání to tomu, aby byl za splnění podmínek, které stanoví TZ, současně postižen jako pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení.

Za pachatele trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení se ve smyslu § 43 TZ považuje pachatel, který spáchal úmyslný trestný čin:

- jako člen zločinného spolčení,
- vědomě spolu s členem zločinného spolčení, anebo
- v úmyslu zločinnému spolčení pomáhat.

Aby byl pachatel trestně odpovědný, stačí jakákoli z těchto forem účasti na zločinném spolčení. Musí být však také splněna podmínka, že okolnosti činu nebo osoba pachatele podstatně zvyšují stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

Důsledkem označení pachatele jako pachatele, který spáchal trestný čin ve prospěch zločinného spolčení je zpřísnění trestní sazby a uložení přísnějšího trestu. Tyto důsledky jsou stejné jako v předcházejícím případě u pachatele označeného za zvlášť nebezpečného recidivistu (viz podkapitola 5.2). Ostatní důsledky, se kterými se setkáváme u pachatele, který je zvlášť nebezpečným recidivistou (tedy zpřísněné podmínky pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a zařazení odsouzeného do věznice se zvýšenou ostrahou) nejsou závislé na označení pachatele za pachatele úmyslného trestného činu spáchaného ve prospěch zločinného spolčení.

5.4 Výjimečný trest

Dne 2. května 1990 byla přijata novela trestního zákona, která s účinností od 1. července téhož roku zrušila trest smrti jako absolutní a ireparabilní trest a opětovně po 34 letech zavedla trest odnětí svobody na doživotí do našeho systému trestněprávních sankcí.²¹ Zrušení trestu smrti rovněž vyplývá z čl. 6 odst. 3 LZPS, podle kterého je dokonce výslovně zakázán. Po této novelizaci byl trest smrti nahrazen výjimečným trestem, který je upraven zejména v § 29 TZ, ale také v ustanoveních § 39 až § 42 TZ, kde je obsažena úprava ostatních trestů odnětí svobody.

Výjimečným trestem se rozumí trest odnětí svobody ve dvou formách:

- 1) trest odnětí svobody na doživotí a
- 2) trest odnětí svobody v délce 15 až 25 let.

Výjimečnost tohoto trestu spočívá jednak v jeho řídkém výskytu, respektive ukládání ze strany soudu a také v tom, že:

²¹ Kalvodová V.: Trest odnětí svobody na doživotí, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno 1995, str. 5

- doba trvání výjimečného trestu je delší než je nejvyšší přípustná horní hranice u trestu odnětí svobody (která činí 15 let),
- soud ho může uložit za přesně stanovených podmínek, a
- způsob jeho výkonu je stanoven obligatorně.

Výjimečný trest je ojedinělou formou trestněprávní sankce, který lze uložit jen za ty nejzávažnější trestné činy, a to za trestné činy proti lidskosti, proti republice, trestné činy obecně nebezpečné, vojenské a také za trestný čin vraždy, pokud nastanou okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby. V žádném z těchto případů ale není výjimečný trest uveden jako trest jediný nebo samostatný. Vždy je alternativou k trestu odnětí svobody kratšího trvání. Je možné ho uložit pouze za trestné činy, u něhož to TZ ve zvláštní části dovoluje. V ustanovení § 29 TZ jsou taxativně stanoveny podmínky, za kterých může soud pachatele odsoudit k tomuto druhu trestu a tyto podmínky musí být splněny všechny současně.

Pro výkon výjimečného trestu je typické, že pachatel, kterému byl tento trest uložen, může být zařazen pouze do věznice se zvýšenou ostrahou, tedy nejpřísnějšího typu věznice. Výjimečnost spočívá v tom, že existuje pouze jedna možnost pro zařazení pachatele k výkonu trestu. Ovšem v průběhu výkonu trestu je možné, aby soud přeložil pachatele do mírnějšího typu věznice.

Trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let lze uložit (podle § 29 odst. 2 TZ), pokud:

- a) je stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost velmi vysoký, nebo
- b) je možnost nápravy pachatele obzvláště stížena.

Zda jde o velmi vysoký stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost je třeba hodnotit na základě obecných charakteristik uvedených v § 3 odst. 4 TZ. Naplnění některé skutkové podstaty, které dovolují uložení výjimečného trestu, samo o sobě nestačí k tomu, abychom usuzovali na velmi vysoký stupeň nebezpečnosti. Je třeba, aby došlo k závažnějšímu případu naplnění skutkové podstaty, než který stačí k uložení alternativního trestu odnětí svobody do 15 let, aby mohl být výjimečný trest ztotožněn

s velmi vysokým stupněm nebezpečnosti. Co se týče možností nápravy pachatele, musí soud komplexně posoudit jeho osobnost jak z hlediska jeho současných charakterových rysů, tak vzhledem k jeho trestní minulosti.

Přísnější variantu než je trest odnětí svobody na 15 až 25 let a zároveň nejpřísnější trest ze všech trestněprávních sankcí v českém právním řádu představuje trest odnětí svobody na doživotí, který je upraven v § 29 odst. 3 a 4 TZ.

Mezi zákonné podmínky, které je nutné kumulativně splnit pro jeho uložení, patří:

- a) je možné ho uložit jen u zákonem taxativně vyjmenovaných nejzávažnějších trestných činů, což je trestný čin vraždy dle § 219 odst. 2, nebo trestný čin vlastizrady (§91), teroru (§ 93), teroristického útoku (§ 95), obecného ohrožení (§ 179 odst. 3) či genocidia (§ 259) za předpokladu, že pachatel při těchto trestných činech úmyslně zavinil smrt jiného,
- b) stupeň nebezpečnosti tohoto trestného činu pro společnost musí být mimořádně vysoký vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu (může jít o povahu jednání pachatele, které je např. extrémně zákeřné nebo brutální) nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce (která je např. výrazem morální zvrhlosti) nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku (např. smrt dvou a více osob),
- c) uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad 15 až do 25 let; aby soud mohl rozhodnout o tom, že pachatele nelze napravit žádným jiným druhem trestu, je třeba důkladné posouzení jak jeho osobnosti, tak i okolností a pohnutek daného trestného činu, způsobu jeho života v minulosti i současnosti a v řadě případů musí být soudní rozhodnutí také podloženo odbornými posudky psychologickými či psychiatrickými.

Další případ, kdy je možné uložit trest odnětí svobody na doživotí, upravuje ustanovení § 29 odst. 4 TZ. Rozšiřuje se jím okruh trestných činů, u nichž lze za splnění stanovených podmínek tento trest stanovit. Jde o trestný čin ublížení na zdraví (podle § 222 odst. 3), trestný čin loupeže (§ 234 odst. 3), trestný čin braní rukojmí (§ 234a odst. 3), trestný čin vydírání (§ 235 odst. 4), trestný čin znásilnění (§ 241 odst. 4) nebo trestný čin pohlavního zneužívání (§ 242 odst. 4). Tedy pachateli, který se dopustil opakovaně

(alespoň dvakrát) některého z uvedených trestných činů a byl již pro takový čin potrestán, a zároveň splnil podmínky uvedené v § 29 odst. 3 TZ, je možné uložit trest odnětí svobody na doživotí.

Tento druh trestu má povahu trestu neurčitého trvání. Někdy bývá nazýván „sociálním trestem smrti“ nebo „trestem smrti na splátky“. Zatímco trest smrti ničí život najednou, trest odnětí svobody na doživotí tak činí postupně. Odborníci si kladou otázku, zda tento trest není v rozporu se základními lidskými právy, garantujícími důstojnost a integritu každého člověka.²² Dle mého názoru skutečně jde o velmi přísný trest, během jehož výkonu je citelně zasahováno do nejzákladnějších lidských práv, která jsou chráněna jak v rámci našeho právního řádu (zejména v LZPS), tak v četných mezinárodních úmluvách. Ovšem stále musíme mít na paměti, že tento trest byl uložen pachateli trestného činu nezávislým soudem na základě trestního řízení, během něhož měl pachatel možnost prokázat svou nevinu. Jestliže se tak nestalo, potom se odsouzenému musí dát důrazným způsobem najevo, že se dopustil velmi závažného protispolečenského jednání. To je důležité v rámci individuální i generální prevence. Díky existenci institutu podmíněného propuštění má však odsouzený stále šanci na to, aby vedl řádný život.

5.5 Právní úprava výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody je obecně upraven v TZ. Dále také v TŘ, konkrétně v hlavě dvacáté první, oddíle druhém nazvaném přímo Výkon trestu odnětí svobody. V ustanovení § 39 odst. 3 TZ je stanoveno, že se trest odnětí svobody vykonává podle zvláštního zákona ve věznicích. Tímto nás TZ odkazuje na stěžejní předpis upravující problematiku výkonu trestu odnětí svobody, a sice zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS). Podrobnější úpravu obsahuje vyhl. č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen ŘVTOS), dále vyhl. č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny odsouzeného a nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o podmínkách odměňování odsouzených. Pokud jde o výkon správy vězeňství, tak ten je upraven v zákoně č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a Justiční

²² Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon, LEGES, Praha 1991, str. 19, 20

stráží. Samostatnou úlohu hrají vnitřní řády věznic. Jsou to zvláštní druhy interních normativních instrukcí, které upravují každodenní chod věznice a také podíl odsouzených na chodu věznice.

5.5.1 Diferenciace výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených

Trest odnětí svobody se vykonává dle § 39a TZ ve čtyřech základních typech věznic:

- s dohledem,
- s dozorem,
- s ostrahou,
- se zvýšenou ostrahou.

Tyto různé typy věznic se od sebe liší jednak vnějším zabezpečením (např. různou výškou oplocení), tak i zajištěním vnitřní bezpečnosti (např. zvýšeným počtem vězeňské stráže nebo větší či menší volností vězňů uvnitř věznice). Rozdíly existují také v programech zacházení. Ve věznicích s dohledem se zaměřuje pozornost spíše na zájmové aktivity vězňů. Naopak ve věznicích se zvýšenou ostrahou, kam jsou typicky zařazováni pachatelé s uloženým trestem odnětí svobody na doživotí, jsou aplikovány více terapeutické programy a klade se zde důraz na dodržování kázně a pořádku. Důvodem tohoto dělení je, aby více narušený pachatel trestného činu vykonával svůj trest odděleně od méně narušeného a aby se v nápravně výchovné činnosti u odsouzených, u nichž to vyžaduje vyšší stupeň nebo povaha jejich narušení, uplatňovaly účinnější prostředky k jejich nápravě.²³ Odděleně se ve věznicích také umísťují ženy od mužů, mladiství odsouzení od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, a dále také trvale pracovní nezařaditelní, s poruchami duševními a poruchami chování a s uloženým ochranným léčením.

Vnitřní diferenciace výkonu trestu odnětí svobody sleduje aplikaci co neúčinnějších výchovných metod a způsobů zacházení. Je upravena v hlavě čtvrté

²³ Mezník J., Kalvodová V., Kuchta J.: Základy penologie, Masarykova univerzita, Brno 1995, str. 19

ZVTOS. Vychází ze zařazování odsouzených do tří prostupných skupin vnitřní diference, což vytváří komplexní celek pozitivní motivace odsouzených. Podle ustanovení § 39 odst. 5 ŘVTOS je způsob a volba naplňování cíle programu zacházení vedle chování, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z nejdůležitějších skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze skupin vnitřní diference. Hlediska rozhodující o zařazení do těchto skupin jsou upravena v § 39 odst. 6, 7 a 8 ŘVTOS.

Zařazení je následující:

- do první prostupné skupiny jsou zařazováni odsouzení, kteří převážně plní program zacházení včetně svých dalších povinností a jejich jednání i chování je v souladu s vnitřním řádem,
- do druhé prostupné skupiny se zařazují odsouzení, kteří mají kolísavý a nevyjasněný postoj a přístup k programu zacházení i ke svým povinnostem a
- do třetí prostupné skupiny jsou zařazováni ti odsouzení, jež převážně odmítají nebo neplní program zacházení, neplní své povinnosti nebo se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem.

Zařazení nebo změnu zařazení odsouzeného má na starosti ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců a rozhoduje o něm zpravidla při hodnocení programu zacházení (viz § 39 odst. 10 ŘVTOS).

V rámci vnější diference TZ rozlišuje čtyři typy věznic (jak již bylo nastíněno v úvodu této podkapitoly), a to věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Jde o členění věznic od mírnějšího režimu výkonu trestu k přísnějšímu. Je to také členění základní, jelikož zákon umožňuje určité modifikace výkonu trestu odnětí svobody v rámci jednotlivých typů věznic. Např. v rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. Mimo to existují také zvláštní věznice pro mladistvé.²⁴

²⁴ Srov. ustanovení § 8 odst. 2, 3 ZVTOS

Dle ustanovení § 5 odst. 1 ZVTOS se trest odnětí svobody vykonává ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Věznice jsou zřizovány a zrušovány Ministrem spravedlnosti a výkon jejich správy má za úkol Vězeňská služba.

Pouze soud rozhoduje o tom, do jakého typu věznice bude odsouzený zařazen. Jak je upraveno v § 9 ZVTOS, soud vezme v úvahu všechny okolnosti případu a může rozhodnout o zařazení pachatele do jiného typu věznice, pokud se domnívá, že vzhledem k závažnosti daného trestného činu, povaze a stupni narušení pachatele, bude lépe zajištěna jeho náprava. Odsouzený nastoupí výkon trestu ve věznici, kterou soud určil ve výzvě k nástupu trestu. Z důležitých důvodů může odsouzeného přijmout i jiná věznice. O dalším umístění odsouzených do jednotlivých věznic v souladu se soudním rozhodnutím o umístění do určitého typu věznice rozhoduje generální ředitelství Vězeňské služby spolu s ředitelem věznice, do které odsouzený nastoupil.

Odsouzený může být během výkonu trestu odnětí svobody přeřazen do věznice jiného typu. O tomto rozhoduje podle § 39b TZ soud. Věznice, do níž by měl odsouzený nastoupit se ovšem může od věznice, v níž dosud trest vykonává, lišit pouze o jeden stupeň. Aby mohl být odsouzený přeřazen z věznice s přísnějším režimem do věznice s mírnějším režimem, vyžaduje se jednak určité chování a způsob plnění povinností odsouzeného a také odůvodněný závěr, že přeřazení přispěje k lepšímu dosažení účelu výkonu trestu. Příčinou přeřazení odsouzeného opačným směrem, tj. z věznice s mírnějším režimem do věznice s přísnějším režimem, může být např. to, že odsouzený opakovaně nebo závažným způsobem poruší stanovenou kázeň či pořádek a také to, že byl odsouzený pravomocně uznán vinným z trestného činu, který spáchal v průběhu výkonu trestu.

Dále TZ zakotvuje omezení pro přeřazení odsouzeného z věznice se zvýšenou ostrahou, které nepřichází v úvahu v případě, že odsouzenému byl uložen výjimečný trest a dosud nevykonal alespoň deset let, nebo u jiného odsouzeného ve věznici se zvýšenou ostrahou před výkonem minimálně jedné třetiny uloženého trestu.

Soud může učinit rozhodnutí o přeřazení do věznice s mírnějším režimem na návrh odsouzeného, který vykonal nepřetržitě alespoň jednu třetinu trestu, což musí činit minimálně šest měsíců. Pokud byl takový návrh zamítnut, je možné ho opakovat až po uplynutí šesti měsíců.

Jak již bylo zmíněno, výkon trestu odnětí svobody může probíhat ve čtyřech typech věznic:

1) Věznice s dohledem – má nejmírnější režim a znamená pro odsouzeného nejvíce svobody. Jsou do ní zařazováni:

- pachatelé trestných činů spáchaných z nedbalosti, a
- pachatelé, kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

V tomto typu věznice nejsou užívány speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojená stráž k zabránění útoku odsouzených. Kontrolu a dohled nad činností odsouzených mají na starosti vychovatelé (§ 49 odst. 1 ŘVTOS).

V prostorách věznice se pohybují odsouzení bez omezení. Obvykle pracují na pracovištích mimo věznici a minimálně jednou týdně provádí vychovatel dohled nad jejich pracovní činností. V mimopracovní době je odsouzeným umožněn volný pohyb, a to za účelem na kulturně výchovných, sportovních, osvětových akcích nebo bohoslužbách. To je možné na základě povolení ředitele věznice, který také rozhoduje o tom, zda se jich spolu s odsouzených zúčastní i zaměstnanec Vězeňské služby. Za účelem práce i účasti na uvedených akcích jsou odsouzeným vydávány propustky vyznačující místo, ve kterém se mohou nacházet v určené době. Co se týče návštěv odsouzených, ty probíhají obvykle bez přítomnosti zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může ve spojitosti s návštěvou jednou za čtrnáct dní dovolit odsouzenému dočasné opuštění věznice, a to maximálně na 24 hodin. O tomto povolení je vydáno odsouzenému potvrzení, ze kterého je jasné, jak dlouho a kde se může odsouzený zdržovat.²⁵

2) Věznice s dozorem – představuje pro pachatele druhý nejmírnější režim výkonu trestu. Jsou do ní zařazováni pachatelé:

- kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin, nebo
- kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřesahující dva roky, a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

²⁵ Srov. ustanovení § 51 ŘVTOS

Ani v tomto typu věznic nejsou dle § 49 odst. 1 ŘVTOS užívány k zabránění útěku odsouzených speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené stráž. Kromě vychovatelů je zde dohled a kontrola odsouzených svěřena také dozorcům.

Vnitřní bezpečnost ve věznici s dozorem je upraveno v ustanovení § 52 ŘVTOS. Je zde stanoveno, že v prostorách věznice se obvykle vězni pohybují organizovaně pod dohledem, který vykonává zaměstnanec Vězeňské služby. Ředitel věznice také může dovolit volný pohyb uvnitř věznice těm odsouzeným, u kterých lze předpokládat, že toho nezneužijí. Odsouzení pracují zpravidla mimo samotnou věznici na nestřežených pracovištích a zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice dohlíží na jejich pracovní činnost minimálně jednou za hodinu. Ředitel může povolit volný pohyb i mimo věznici pro plnění pracovních úkolů, a to těm odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí. V takovém případě je dohledem nad jejich pracovní činností pověřen zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice, a který provádí tento dohled nejméně jednou za týden. V tomto typu věznice je též možné pořádat v mimopracovní době akce mimo věznici, musí na nich být ovšem vždy přítomen zaměstnanec Vězeňské služby. Výjimkou je případ, kdy se těchto akcí zúčastňují pouze odsouzení, kterým byl povolen volný pohyb mimo věznici ve smyslu § 52 odst. 4 ŘVTOS. K výše zmíněným účelům jsou odsouzeným vydávány propustky, na kterých je vyznačen prostor, v jakém se mohou nacházet během určené doby. Návštěvy ve věznici s dozorem se zpravidla uskutečňují bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může jednou za měsíc povolit odsouzenému v souvislosti s návštěvou dočasné opuštění věznice, a to maximálně na 24 hodin. O tomto povolení je třeba vydat potvrzení, ze kterého bude jasné patrné, kde a jak dlouho se může odsouzený pohybovat.

- 3) Věznice s ostrahou – je určena pro závažnější případy odsouzení jako poměrně přísný režim výkonu trestu odnětí svobody. Možnosti, kdy soud zařadí pachatele do tohoto typu věznice, jsou stanoveny negativním způsobem v ustanovení § 39a odst. 2 písm. c) TZ, a to tak, že vždy, když je nepřijatelné zařazení do některého z obou mírnějších typů věznic, a ani když nepřipadá v úvahu zařazení pachatelů do věznice se zvýšenou ostrahou jakožto nejpřísnějšího typu. Z toho lze vyvodit, že věznice

s ostrahou je určena pro pachatele, kteří nenaplnují požadavky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou a jsou odsouzeni za:

- úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody nepřesahující dva roky, pokud již byl v minulosti pro úmyslný trestný čin ve výkonu trestu odnětí svobody,
- úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody přesahující dva roky, bez ohledu na to, zda byl či nikoli již dříve ve výkonu trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin,
- trestný čin nedbalostní v ojedinělých případech.

Pokud jde o stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku odsouzených, tak ty už jsou v tomto typu věznice používány (viz § 49 odst. 2 ŘVTOS).

V prostorách věznice se odsouzení pohybují pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Ve výjimečných případech může ředitel věznice dovolit odsouzeným volně se pohybovat v prostorách věznice k plnění pracovních úkolů, ale pouze v případech, u nichž nelze předpokládat zneužití této situace. Odsouzení obvykle pracují na pracovištích umístěných uvnitř areálu věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Na nestřežených pracovištích mimo věznici lze zaměstnat pouze ty odsouzené, u nich lze předpokládat, že toho nezneužijí. Na pracovní činnost odsouzených dohlíží zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice alespoň jednou za čtyřicet pět minut. Pro odsouzené umístěné ve výstupním oddělení věznice a odsouzené uvedené v § 53 odst. 4 ŘVTOS, je možné pořádat akce mimo věznici, na kterých je ovšem vždy přítomen zaměstnanec Vězeňské služby. Návštěvy odsouzených probíhají zpravidla za dohledu zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným uvedeným v § 53 odst. 6 ŘVTOS může ředitel věznice dovolit jednou za dva měsíce dočasné opuštění věznice, nejdéle na dobu 24 hodin. Obdobně jako v předešlých případech se o povolení vydává potvrzení, ze kterého je jasné, jak dlouho a v jakých místech se odsouzený může pohybovat.²⁶

4) Věznice se zvýšenou ostrahou – je považována za vůbec nejpřísnější typ věznice a tudíž je určena pro pachatele nejzávažnějších trestných činů. Soud sem dle § 39a odst. 2 písm. d) zařadí pachatele, kterým:

²⁶ Srov. ustanovení § 53 ŘVTOS

- uložil doživotní trest odnětí svobody (jakož i trest odnětí svobody nad 15 až do 25 let dle ustanovení § 39a odst. 3 TZ),
- uložil trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečným recidivistům,
- uložil trest odnětí svobody za zvlášť závažný trestný čin ve výměře minimálně osmi let,
- byl uložen trest odnětí svobody za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby či z výkonu trestu.

Vzhledem k tomu, jaký typ vězňů je do věznice se zvýšenou ostrahou umístěn, je zde samozřejmě používání speciálních stavebně technických prostředků a také ozbrojených strážů ke znemožnění útoku odsouzených (§ 49 odst. 2 ŘVTOS).

Zajištění vnitřní bezpečnosti ve věznici se zvýšenou ostrahou upravuje § 54 ŘVTOS. V prostorách věznice se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Odsouzení mají možnost vykonávat vhodnou práci v celách nebo pracují na pracovištích uvnitř areálu věznice. Na jejich pracovní činnost dohlíží zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem věznice minimálně každých třicet minut. Ani při plnění pracovních úkolů není odsouzeným dovolen volný pohyb. Co se týče návštěv odsouzených, ty jsou obvykle vykonávány za dohledu příslušníka Vězeňské služby.

5.5.2 Práva a povinnosti odsouzených

Práva a povinnosti odsouzených upravuje hlava druhá ZVTOS a konkrétní zajištění práv a sociálního postavení odsouzených je upraveno v hlavě třetí ŘVTOS.

Odsouzeným náleží stejná práva jako ostatním občanům za podmínek a v rozsahu stanoveném ZVTOS. Tento zákon obsahuje i úpravu omezení a zbavení některých práv a svobod, a sice v ustanovení § 27, a ukládá odsouzeným povinnost podrobit se po dobu výkonu trestu omezení některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Tímto způsobem je omezeno právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, právo na svobodu pohybu a pobytu, právo na zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv nebo právo na svobodnou volbu povolání.

Odsouzení jsou také během výkonu trestu odnětí svobody zbaveni práv a svobod jako je např. právo na stávku, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení nebo právo zakládat či se sdružovat v politických stranách nebo hnutích.

Pokud jde o sociální podmínky odsouzených a poskytování zdravotní péče, tak právní úpravu zajišťuje § 16 ZVTOS. Je tedy zajištěno, že se odsouzeným poskytuje pravidelná strava, zejména s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu a věku. Dokonce se v rámci možností jednotlivých věznic přihlíží i k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených. Každý odsouzený má dále zabezpečené vlastní lůžko a prostor na uložení osobních věcí. Zajištěna je každý den osmihodinová doba ke spánku, doba potřebná k osobní hygieně i úklidu. Odsouzený má právo na náležitou zdravotní péči. Pokud by došlo k závažnému onemocnění či úrazu, kdy by byla nutná hospitalizace, věznice musí bezodkladně informovat manželku, družku, rodiče či děti odsouzeného, pokud to není schopen učinit sám. Event. osobu, kterou určí sám odsouzený, jestliže není nikdo z výše jmenovaných osob. V případě, že odsouzený ve výkonu trestu zemře, má věznice povinnost vyrozumět bez odkladu některou z těchto osob.

V ustanovení § 17 ZVTOS je upravena korespondence ve výkonu trestu. Odsouzený má právo na přijímat a na svůj náklad odesílat písemné zprávy bez omezení, pokud zákon nestanoví jinak. Vězeňská služba může korespondenci kontrolovat až na jisté výjimky a těmi jsou např. korespondence mezi odsouzeným a jeho advokátem nebo mezi odsouzeným a diplomatickou misí či konzulárním úřadem. V případě, že odsouzený neumí číst a psát, Vězeňská služba musí zajistit, aby mu byla korespondence přečtena nebo mu poskytne písařskou pomoc při jejím sepsání.

Odsouzenému může být dle § 18 ZVTOS umožněno v odůvodněných případech použít telefon ke kontaktu s osobou blízkou. S jinými osobami se může telefonicky kontaktovat buď za účelem vlastní nápravy nebo z jiných naléhavých důvodů. Veškeré náklady s tímto spojené si hradí sám odsouzený. Vězeňská služba je také oprávněna seznamovat se s obsahem těchto hovorů formou odposlechu, ale opět s výjimkou osob, které stanoví zákon. To se týká např. telefonické komunikace mezi odsouzeným a advokátem, obdobně jako v případě korespondence.

Co se týče přijímání návštěv a balíčků ve výkonu trestu, tak tento režim není vázán na typ věznice, ve které odsouzený trest vykonává. Na základě ustanovení § 19 ZVTOS má odsouzený právo přijímat návštěvy blízkých osob v čase, který je k tomu určen ředitelem věznice, a to na dobu celkem tři hodiny v jednom kalendářním měsíci. Ustanovení § 45 odst. 2 písm. b) a g) ZVTOS dokonce zakotvuje odměnu ve formě mimořádného zvýšení doby trvání návštěv v průběhu kalendářního měsíce, a to až na pět hodin, a kromě toho také povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou. To vše za předpokladu, že odsouzený svým chováním a jednáním projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu. Z pohledu frekvence návštěv je důležité ustanovení § 28 ŘVTOS, dle kterého může ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec Vězeňské služby dovolit návštěvu častěji i mimo původně stanovený čas z naléhavých osobních či rodinných důvodů. Návštěvy ve výkonu trestu odnětí svobody probíhají v areálu věznice zpravidla v místnostech k tomu určených. Z bezpečnostních důvodů může v odůvodněných případech ředitel věznice rozhodnout, že se návštěva uskuteční v místnosti, kde je návštěvník od odsouzeného oddělen přepážkou. Ve zvlášť odůvodněných případech mohou ředitelé věznic dovolit návštěvu mezi odsouzenými, kteří jsou blízkými osobami. Zákon také připouští možnost realizovat návštěvu bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby v místech k tomu určených. Lze-li mít důvodně za to, že nebude ohrožen účel výkonu trestu, může ředitel věznice odsouzenému dovolit v souvislosti s návštěvou opuštění věznice.

Přijímání balíčků ve věznicích je upraveno v § 24 ZVTOS. Odsouzený má právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti pěti kilogramů dvakrát za rok, většinou při příležitosti narozenin nebo vánočních svátků. Toto omezení se nevztahuje na balíčky, které obsahují prádlo, oděv a potřeby k realizaci programu zacházení, pro vzdělávání nebo zájmovou činnost. Zákonem stanovený limit počtu balíčků je snahou o zabránění tomu, aby se do věznice dostaly nežádoucí věci a látky, jako jsou zejména drogy nebo alkohol. Zaměstnanci Vězeňské služby mají za úkol každý balíček zkontrolovat a pokud v něm objeví věci, které odsouzený nemá dovoleno mít u sebe, odsouzenému je nepředají. Jedná se především o takové věci, jež by mohly ohrozit život nebo zdraví odsouzeného či jiných osob. Podobně jako v případě návštěv i v tomto případě zákon ukládá možnost odměny ve formě povolení jednorázového

nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy provádět nemůže (§ 45 odst. 2 písm. c) ZVTOS).

Kromě balíčků má odsouzený také právo přijímat peníze a nakládat s nimi. Toto je upraveno v § 25 ZVTOS. Pokud jsou do věznice zaslány peníze, převedou se na účet odsouzeného zřízený a vedený věznicí a odsouzený se o tom vyrozumí. Odsouzený má však omezenou dispozici s penězi. Je tomu tak zejména z důvodu, že odsouzení nemají v mnoha případech dostatek peněz na uhrazení veškerých pohledávek v souvislosti s trestním řízením (např. soudních poplatků nebo škody způsobené trestným činem).

Mezi práva náležející odsouzenému patří také právo na poskytování duchovních a jiných obdobných služeb sledujících humanitární cíle na základě § 20 ZVTOS. Věznice umožňují konat společné náboženské obřady odsouzených obvykle v době pracovního klidu. Účast na náboženských obřadech je zcela dobrovolná. Doba konání těchto náboženských obřadů je vymezena vnitřním řádem věznice. Církev může přispívat k naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby, např. konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených, zajišťováním duchovní a náboženské literatury nebo individuálními rozhovory s odsouzenými.

Věznice mohou také umožnit příslušným orgánům sociálního zabezpečení poskytovat odsouzeným služby sociální péče, které mohou být odsouzenému nápomocné při vytváření příznivých podmínek pro jeho budoucí život na svobodě. Jde hlavně o poradenské nebo socioterapeutické služby.

Odsouzení mohou ve výkonu trestu také uspokojovat své kulturní potřeby. Mají právo objednat si na vlastní náklady knihy, denní tisk nebo časopisy. Pokud mají zájem, mohou si také bezplatně půjčovat z vězeňské knihovny knihy, odborné publikace i právní předpisy (viz § 21 ZVTOS).

Významné postavení má ustanovení § 26 ZVTOS, jelikož řeší ochranu a realizaci práv odsouzených v praxi. Mezi prostředky právní ochrany odsouzených patří stížnosti a žádosti, které může odsouzený podávat za účelem uplatnění svých práv a oprávněných zájmů k příslušným orgánům. Mezi tyto orgány patří podle § 34 ZVTOS nejen státní orgány České republiky, ale i mezinárodní organizace a organizace, které jsou na evropské i celosvětové úrovni brány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv. Patří sem např. Evropský soud pro lidská práva,

Výbor pro lidská práva nebo Amnesty International. Dále může odsouzený podat žádost o rozmluvu s ředitelem věznice, soudcem, státním zástupcem či orgánem provádějícím kontrolu věznice. Mezi práva odsouzeného patří i právo na poskytování právní pomoci advokátem, který v rámci svého zmocnění může vést s odsouzeným korespondenci a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby. Řediteli věznice i dalším zaměstnancům Vězeňské služby jsou uloženy povinnosti k uspokojení uvedených prostředků ochrany práv odsouzených, a sice v ustanovení § 26 odst. 1, 2, 3 a § 34 a § 35 ŘVTOS.

Pokud jde o povinnosti odsouzeného, ty upravuje ZVTOS v ustanovení § 28. Mezi tyto povinnosti patří např. povinnost dodržovat stanovený pořádek a kázeň; plnit příkazy a pokyny zaměstnanců Vězeňské služby; nepoškozovat cizí majetek; pracovat, pokud je odsouzenému práce přidělena a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce; podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupné zdravotní prohlídce apod. Pokud jde o zákazy, tak ty se týkají např. vyrábění, přechovávání a konzumování alkoholických nápojů a jiných návykových látek; tetování sebe či jiné osoby, stejně tak jako nechání se tetovat; předstírání poruchy zdraví nebo úmyslné sebepoškození. Porušení některé z těchto povinností je kázeňským přestupkem. Velmi významnou povinností odsouzeného je povinnost hradit náklady výkonu trestu (viz § 35 ZVTOS). Jestliže není možné tyto náklady srazit odsouzenému z odměny za práci, může věznice k jejich úhradě použít peněžní prostředky, které má odsouzený uloženy ve věznici. Tato povinnost se nevztahuje např. na odsouzené, kteří nedovršili 18. rok věku, na ty, kteří nebyli nezaviněně zařazeni do práce a neměli jiný příjem či jinou hotovost v období kalendářního měsíce. Na základě písemné žádosti odsouzeného, která je doložena potřebnými doklady, může ředitel věznice prominout zcela nebo zčásti povinnost uhradit náklady výkonu trestu, ze kterého byl odsouzený propuštěn, pokud to odůvodňuje jeho tíživá situace. Od vymáhání nákladů výkonu trestu se ustoupí vždy, pokud odsouzený zemřel a nezanechal majetek, ze kterého by bylo možno pohledávku uspokojit v rámci vypořádání dědictví.

5.5.3 Programy zacházení, zaměstnávání a vzdělávání odsouzených

Úprava zacházení s odsouzenými je obsažena v hlavě třetí ZVTOS a realizace programu zacházení a zaměstnávání odsouzených je upravena v hlavě čtvrté ŘVTOS.

Program zacházení s odsouzenými je hlavním nástrojem záměrného a komplexního působení na odsouzeného, který sleduje dosažení účelu výkonu trestu. Ustanovení § 40 ZVTOS říká, že odsouzený je během výkonu trestu povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného určuje obsah a druh činností, které jsou pro jednotlivé odsouzené dobrovolné nebo povinné. Program zacházení se však nezpracovává v případech kdy má odsouzený vykonat trest nebo jeho zbytek nepřevyšující tři měsíce. Program odsouzení je vypracován na základě komplexní zprávy o odsouzeném, přičemž mají vliv tři kritéria: délka trestu, charakteristika osobnosti a příčiny trestné činnosti (viz § 41 odst. 1 ZVTOS). V zákoně jsou také zakotveny obsahové náležitosti programu zacházení, kterými jsou konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení tohoto cíle a způsob a četnost hodnocení. Určení způsobu zaměstnávání, vzdělávání odsouzeného, účasti na pracovní terapii nebo jiné náhradní činnosti, které se zaměřují na vytvoření vhodných podmínek pro jeho samostatný způsob života, jsou pravidelnou součástí programu zacházení jak stanoví § 41 odst. 2 ZVTOS. Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vyplývajících z možností věznice, které pro konkrétního odsouzeného považuje za vhodné. Nemusí se jednat o výběr celé programu, může jít jen o jeho část. Výběr programu stvrdí odsouzený svým podpisem (§ 36 odst. 1 ŘVTOS). Ustanovení § 37 ŘVTOS řeší případ, kdy si odsouzený nezvolí některou z navržených variant programu zacházení. V tom případě se zúčastní minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Ten je založen převážně na pracovních aktivitách odpovídajících zdravotnímu stavu odsouzeného.

ŘVTOS také zakotvuje v § 38 odst. 2 pravidelné vyhodnocování programu zacházení, při němž se aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání.

Programy zacházení jsou zpravidla vyhodnocovány:

- jednou za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- jednou za dva měsíce ve věznici s dohledem a s dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- jednou za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- jednou za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je dle § 39 odst. 1 ŘVTOS základním podkladem pro návrh na přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice.

Zaměstnávání odsouzených je významným prvkem, který napomáhá resocializaci odsouzených. Umožňuje vězni smysluplně naložit s časem, který má ve výkonu trestu, získat kvalifikaci či rekvalifikaci nebo nashromáždit nějaké peněžní prostředky např. na úhradu dluhů. Vhodná a užitečná práce při respektování pracovních schopností, dovedností a pracovních sklonů vězňů ve vhodně uzpůsobeném pracovním prostředí může do značné míry eliminovat negativní účinky života ve výkonu trestu odnětí svobody.²⁷

Zaměstnávání je podstatnou součástí programu zacházení. Stanoví to ustanovení § 36 odst. 2 a 3 ŘVTOS. Podmínky pro zaměstnávání odsouzených věznic vytvářejí jednak v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti, anebo také smluvně u jiných subjektů (§ 30 odst. 1 ZVTOS). K zaměstnání odsouzeného u jiného subjektu, jehož zřizovatelem nebo většinovým vlastníkem není stát, je nutný jeho předchozí písemný souhlas (viz § 30 odst. 4 ZVTOS).

Ustanovení § 29 odst. 1 ZVTOS určuje povinnost odsouzeného, který byl zařazen do práce, pracovat, jestliže je k práci zdravotně způsobilý.

Věznice má při zaměstnávání a vzdělávání odsouzených zajistit:

- zařazení odsouzených do práce odpovídající jejich zdravotní způsobilosti s ohledem na jejich odborné znalosti a dovednosti,
- odměňování odsouzených za práci,
- vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost.

²⁷ Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon, LEGES, Praha 1991, str. 47

Zatímco pracovní doba, pracovní podmínky a podmínky pro uložení práce přesčas u odsouzených jsou upraveny v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, úpravu odměňování odsouzených obsahuje nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody. Na základě tohoto právního předpisu pracovní odměna odsouzeného znamená souhrn základní složky odměny, odměny za práci přesčas, příplatků a ohodnocení pracovního výkonu. Pokud není stanoveno jinak, odsouzenému přísluší základní složka odměny, a to dle druhu jím vykonávané práce.

Pro účely odměňování se odsouzení rozčleňují do tří kvalifikačních skupin:

- I. skupina zahrnuje práci, pro jejíž výkon není nutná kvalifikace,
- II. skupina zahrnuje práci, pro jejíž výkon je třeba vyučení v oboru,
- do III. skupiny spadá samostatný výkon zvláště náročných a specializovaných prací vyžadujících obvykle vyšší než úplné střední vzdělání nebo vyšší než úplné střední odborné vzdělání.

Výši základní složky odměny představuje pro I. skupinu částka 4 500 Kč, pro II. skupinu částka 6 750 Kč a pro III. skupinu částka 9 000 Kč. Problematika jiných srážek ze mzdy, jejich pořadí a rozsah je upraven vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů.

Na základě ustanovení § 41 ŘVTOS rozhoduje o zařazení odsouzeného do práce ředitel věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců. Je zde také vymezena skupina odsouzených, na které se povinnost pracovat nevztahuje.

Jedná se o odsouzeného:

- staršího 65 let,
- plně invalidního,
- jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení,
- dočasně práce neschopného,
- u něhož z povahy překážky vyplývá, že je jeho pracovní povinnost vyloučena.

Výše zmíněné ustanovení upravuje též úpravu případu, kdy odsouzený práci odmítne. Takové odmítnutí je považováno za závažné porušení povinností odsouzeného, za něž se

odsouzenému zpravidla ukládá kázeňský trest. Tento odsouzený se obvykle v době, kdy by měl pracovat, umístí odděleně od ostatních odsouzených, a současně mu není umožněna zájmová činnost včetně sledování televizního a rozhlasového vysílání.

Součástí programu zacházení je i vzdělávání odsouzených. Od nepaměti se přikládá vzdělání a gramotnosti zásadní význam pro nápravu vězňů. Vycházelo se z četných kriminologických výzkumů, které zjišťovaly velice nízkou úroveň vzdělanosti odsouzených. Řada z nich neměla ukončené základní vzdělání či byly absolventy zvláštních škol. V minulosti byl počet negramotných nebo pologramotných značný. Proto jsou vzdělávací programy již tradiční metodou reedukace a resocializace odsouzených. Nutno ovšem konstatovat, že ve většině evropských zemí ztrácejí všeobecně vzdělávací kurzy pro odsouzené na významu. Především proto, že úroveň školství je na takové úrovni, že snad již ani nejsou vězni, kteří neumějí alespoň elementární znalosti učiva základních škol. Proto se nyní organizuje základní vzdělávání převážně pro cizince, kteří vykonávají trest v jiné zemi, než je jejich vlast. V posledních letech se tak klade značný důraz na vzdělávání vězňů v pracovních oborech s možností rekvalifikace či kvalifikace v řemeslech nebo administrativně technických profesích. Řada evropských zemí organizuje ve vězení kurzy pro práci s počítači, vedení účetnictví, vedení administrativy, nebo na druhé straně výuční kurzy v oborech jako je zedník, malíř, natěrač či stolař. Vychází se přitom z ověřeného předpokladu, že pracovní kvalifikace, schopnost a možnost uplatnit se na trhu práce v kvalifikované profesi je výrazným faktorem eliminujícím případnou recidivu. Mimo tyto formy vzdělávání je k dispozici řada krátkodobých, neformálních kurzů, kde je účast vězňů dobrovolná, ale je pozitivně hodnocena s tím, že má jistý vliv na případné podmíněčné propuštění. Jde zejména o kurzy jazykové či kurzy výtvarné výchovy.²⁸

Podle ustanovení § 34 ZVTOS se obvykle umožní odsouzeným, u kterých jsou pro to předpoklady, získání vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo účast na dalších formách vzdělávání, které jim dovolí získání a zvýšení pracovní kvalifikace. Jestliže je odsouzený zařazen do denní formy studia, je považován za odsouzeného zařazeného do práce. Úprava vzdělávání odsouzených je dále obsažena v § 46 ŘVTOS. Dle tohoto ustanovení vzdělávání zajišťují obvykle odloučená pracoviště středního

²⁸ Mezník J., Kalvodová V., Kuchta J.: Základy penologie, Masarykova univerzita, Brno 1995, str. 47

odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, kde neexistují výše zmíněná učiliště, zabezpečují vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu.

Z pohledu odsouzeného propuštěného na svobodu je podstatné v souvislosti s hledání zaměstnání ustanovení § 46 odst. 3 ŘVTOS, podle kterého jednak z dokladů o vzdělání nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu a dále pokud odsouzený nedokončí studium v době výkonu trestu, má právo studium ukončit v příslušné škole. Umožnění vzdělávání se je podpořeno i § 46 odst. 4 ŘVTOS, které dovoluje odsouzeným, kteří vykonávají trest ve věznici s dohledem, s dozorem nebo věznici pro mladistvé, volný pohyb mimo věznici k docházce do školy a to na základě povolení ředitele věznice.

5.5.4 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu má pro odsouzené poměrně velký význam. Představa, že ve vězení stráví kratší čas než jim byl soudem vyměřen, je pro mnohé z nich motivací k nápravě a k dodržování předepsaných povinností během výkonu trestu. Je významným faktorem nejen v samotném výkonu trestu odnětí svobody, ale především poté, co byl vězněný propuštěn na svobodu.

Právní úprava podmíněného propuštění je obsažena v ustanovení § 64 a násl. TZ. Podstatou podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je předčasné propuštění odsouzeného na svobodu. Dává se mu tak možnost dokázat, že i trest vykonaný v kratší době, než jak byl uložen, může splnit svůj účel. Pokud odsouzený splní podmínky související s podmíněným propuštěním, nebude muset zbytek trestu vykonat.

Ustanovení § 61 odst. 1 TZ stanoví, že soud může odsouzeného podmíněně propustit na svobodu po výkonu poloviny uloženého nebo na základě rozhodnutí prezidenta republiky zmírněného trestu odnětí svobody, v případě, že odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním povinností prokázal polepšení a může se od něj očekávat, že v budoucnu povede řádný život, nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného.

Ustanovení § 62 TZ zakotvuje přísnější požadavky podmíněného propuštění pro pachatele taxativně uvedených nejzávažnějších trestných činů, pro pachatele

odsouzené jako zvlášť nebezpečné recidivisty a pro pachatele, jimž byl uložen výjimečný trest. V takovém případě je jejich podmíněné propuštění možné až po vykonání 2/3 uloženého trestu odnětí svobody, přičemž u odsouzených k výjimečnému trestu na doživotí je podmíněné propuštění možné nejdříve po 20 letech výkonu trestu odnětí svobody. Doba dvaceti let by měla znamenat dostatečně dlouhou dobu, aby trest odnětí svobody na doživotí představoval opravdu nejpřísnější trest, ale aby současně dala pachateli, kterému byl doživotní trest uložen, určitou šanci.

Soud stanoví v případě podmíněného propuštění zkušební dobu v trvání od jednoho roku do sedmi let (viz § 63 odst. 1 TZ). Tato doba slouží k ověření, zda byl dosažen účel trestu v kratší době než jaká byla určena rozsudkem. Zkušební doba začíná běžet dnem následujícím po skutečném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Soud může současně nad pachatelem vyslovit dohled dle ustanovení § 26a a 26b TZ. Soud může rovněž odsouzenému uložit přiměřené povinnosti a omezení na základě § 26 odst. 4 TZ, která mu mají pomoci v tom, aby vedl řádný život, a také může odsouzenému nařídit nahrazení škody způsobené trestným činem.

V případě, že ve stanovené zkušební době podmíněně propuštěný vedl řádný život a vyhověl všem uloženým podmínkám, soud vysloví, že se osvědčil. Jinak rozhodne, a tak může učinit již v průběhu zkušební doby, že se zbytek trestu vykoná (§ 64 odst. 1 TZ). Zda odsouzený splnil podmínky nutné pro osvědčení, se posuzuje z toho pohledu, jestli bylo dosaženo účelu trestu neboli jestli odsouzený svým chováním a způsobem života prokázal, že se napravil.

TZ v ustanovení § 64 odst. 2 zakotvuje zákonnou fikci, která spočívá v tom, že pokud soud vyslovil, že se podmíněně propuštěný osvědčil, má se za to, že trest byl vykonán dnem, kdy byl podmíněně propuštěn.

Zákonná fikce je obsažena i v § 64 odst. 3 TZ. Fikce, že byl trest vykonán dnem, který je uveden v tomto ustanovení, nahrazuje soudní rozhodnutí o tom, že se pachatel osvědčil, a nastává již uplynutím dalšího roku po skončení zkušební doby, aniž by bylo potřeba, aby to soud vyslovil v usnesení.

Pokud nastane situace, že se podmíněně propuštěný ve zkušební době neosvědčil a došlo k rozhodnutí o vykonání zbytku trestu, i tak existuje pro odsouzeného naděje na opětovné propuštění. To je možné po vykonání poloviny zbytku trestu, a

v případech uvedených v § 62 odst. 1 TZ (tedy u zvláště závažných trestných činů) je to možné po výkonu dvou třetin zbytku trestu.

Odvolání záruky za dovršení nápravy odsouzeného je upraveno v ustanovení § 64 odst. 5 TZ. Jestliže byla tato záruka odvolána tím, kdo jí poskytl, soud přezkoumá chování odsouzeného během zkušební doby a jeho výsledkem je buď rozhodnutí o tom, že se zbytek trestu vykoná (domnívá-li se soud, že podmíněné propuštění neplní své poslání) nebo se ponechá podmíněné propuštění v platnosti.

O podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice, v níž se trest vykonává, na žádost odsouzeného nebo i bez této žádosti, a to ve veřejném zasedání. Procesní podmínky podmíněného propuštění jsou upraveny v § 331 a násl. TŘ. Jestliže je žádost odsouzeného o podmíněné propuštění soudem zamítnuta, lze ji opakovat až po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí. Výjimkou je případ, kdy byla žádost zamítnuta pouze proto, že dosud neuplynula lhůta stanovená v zákoně pro podmíněné propuštění. Podmíněné propuštění může navrhnout také zájmové sdružení občanů, jestliže nabídne převzetí záruky za dovršení nápravy odsouzeného.

Snahu završit nápravu odsouzeného projevuje i samotná věznice, kde odsouzený vykonává svůj trest. Na základě ustanovení § 75 ZVTOS věznice vytvářejí po dobu výkonu trestu předpoklady pro plynulý přechod odsouzených do samostatného způsobu života po propuštění z výkonu trestu. Přitom je důležitá úzká spolupráce s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, kdy jim věznice mají za úkol včas poskytovat potřebné informace a umožňují jim průběžný kontakt s odsouzeným.

5.5.5 Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, postpenitenciární péče

Bezpodmínečně je možné osobu z výkonu trestu propustit dle ustanovení § 73 ZVTOS pokud uplynula doba trestu stanovená v rozsudku, dále na písemný příkaz soudu, státního zástupce (při výkonu jeho dozoru nad výkonem trestu), prezidenta republiky při udílení milosti nebo ministra spravedlnosti při výkonu jeho oprávnění dle TŘ.

Zejména u dlouhodobě odsouzených pachatelů může být návrat z vězení obtížný, třebaže kontakt se světem za zdí se realizuje díky návštěvám odsouzeného ve

vězení, seznamování vězňů se změnou sociálních realit, ke kterým došlo během jejich pobytu ve výkonu trestu. Proto jsou odsouzení před ukončením trestu zařazováni na tzv. předpropouštěcí oddělení, kde jsou připravováni na výstup z vězení, zajišťují si oblečení, zaměstnání, další sociální potřeby a personál věznice s nimi intenzivně pracuje, tak aby zvládli „šok ze svobody a propuštění“.²⁹ Jedná se o výstupní oddělení jednotlivých věznic s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou. Odsouzení na dobu delší než tři léta a další, kteří tuto pomoc potřebují, zde stráví posledních šest měsíců výkonu trestu. V podstatě dostávají odsouzení na tomto oddělení bezplatný servis pro ně zásadních a důležitých informací, jsou seznamováni s novinkami mimo věznici a velmi cíleně jsou připravováni na zvládnutí všech možných úskalí svého dalšího života na svobodě. Skutečnost, že jsou veřejností přijímáni specificky, a to zrovna kladně, je známá. V tomto ohledu jsou připravováni i na to, jak se případně před veřejností částečně rehabilitovat nebo jak dát najevo i pozitivní rysy své osobnosti. To samozřejmě vede zejména k možnosti a naději najít si po výkonu trestu zaměstnání. Odsouzeným jsou k dispozici odborní pracovníci věznice, kteří s nimi např. konkrétně nacvičují umění komunikovat, žádat o pomoc na úřadech apod. Jsou také vedeni ke schopnosti adekvátně zvládat stresové situace, ovládat případné zlostné afekty, zvládat agresi. Sociální pracovníce jim také pomáhá vyřídít všechny potřebné doklady. Poznatky z práce s vězni na výstupním oddělení jsou různé. Mnoho z nich bere příjemnější pobyt na tomto oddělení a také jeho materiální vybavenost sloužící k samoobslužným činnostem jako samozřejmost a svým chováním dávají najevo to, že na to přece mají nárok. Pouze někteří dokážou upřímně ocenit jak se jim personál věnuje a jaký mají zájem na tom, aby se znovu ve společnosti uchytili a začali řádný život.³⁰

Jedním z hlavních úkolů programů zacházení a převýchovy odsouzeného je jeho zdárná reintegrace po propuštění na svobodu. Je třeba si uvědomit, že ne vždy opuštěním zdí izolovaného prostředí končí proces úspěšné převýchovy. Takový jedinec potřebuje pomoc i po nějaký čas na svobodě. Je důležité ho motivovat různými nástroji k pozitivnímu návratu zpět do společnosti, který představuje plnohodnotný život osobní,

²⁹ Mezník J., Kalvodová V., Kuchta J.: Základy penologie, Masarykova univerzita, Brno 1995, str. 51

³⁰ Indra, V.: Výstupní oddělení věznice – vstupní brána do nového života, České vězeňství č. 2/2007, str.

ale i profesní. Pro tyto důvody je nezbytná práce s propuštěnými vězni na svobodě v rámci tzv. postpenitenciární péče.

Šance na dovršení resocializace se zvyšuje, pokud jsou vytvořeny optimální podmínky pro znovuzачlenění takového jedince do společnosti. To znamená, aby měl zajištěno ubytování, byl pracovně zařazen a měl finanční prostředky na stravu a ostatní životní potřeby. Zde sehrává hlavní roli jednak rodina, pokud však během výkonu trestu nedošlo k jejímu rozpadu, a dále činnost sociálních kurátorů, kteří o osoby propuštěné z výkonu trestu pečují, a dále různé nevládní a charitativní organizace (např. Vězeňská duchovenská péče, Občanské sdružení Diakonie, Občanské sdružení Naděje nebo Armáda Spásy, která zajišťuje dotyčným bydlení či ošacení, anebo různé azylové domy s nabídkou stravy a ubytování), které adaptaci ve společnosti mohou usnadnit a zároveň snížit riziko, že se takový jedinec v beznadějně situaci v brzké době opět navrátí k trestné činnosti.

Sociální kurátor pro dospělé je specializovaný pracovník státní správy, který poskytuje sociální, právní a psychickou pomoc společensky nepřizpůsobeným občanům. Cílem jeho činnosti je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byly upevněny popř. vytvořeny jeho sociální vazby k okolí a nedocházelo k sociální izolaci.

Sociální kurátor poskytuje zejména:

- poskytuje pomoc při řešení nejaktuálnějších problémů, které nastaly v souvislosti s propuštěním z výkonu trestu,
- řeší pro klienta náročné životní situace, tzn. bytovou situaci, zprostředkovává kontakty s úřadem práce a zaměstnavateli, spolupracuje při navazování vztahů s rodinou či příbuznými,
- jedná s orgány obcí, zdravotnickými institucemi, nestátními organizacemi a církvemi,
- navrhuje klientům poskytnutí peněžité nebo věčné dávky,
- poskytuje klientům psychosociální podporu,
- doprovází klienta, poskytuje mu asistenční služby, zpětnou vazbu a podporu na místě,
- pomáhá vyjednávat.

Již ve výkonu trestu odnětí svobody jsou osoby před svým propuštěním informovány sociálním pracovníkem věznice o možnosti kontaktovat sociálního kurátora a žádat o určitou formu pomoci. Kontakt osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody se sociálním kurátorem je však zcela dobrovolný. To se v praxi bohužel příliš neosvědčilo, jelikož mnohé osoby sociálního kurátora nenavštíví, i když by to bylo vzhledem k řešení jejich situace vhodné a velice potřebné. Navštíví ho jen menšina z těch, o jejichž ukončení výkonu trestu obdrží kurátor oznámení. Mnozí přijdou, aby se vypovídali ze svých problémů a někteří jen pro peněžní příspěvky a dárky.³¹

6. Vybrané problémy současného vězeňství

Určitá úroveň vězeňství je nezbytným předpokladem k dosažení účelu trestu. Celková úroveň vězeňství je odrazem vyspělosti a úrovně celé společnosti.

České vězeňství se již dlouhou dobu potýká s řadou problémů. Jedním z těch nejzávažnějších je přeplněnost věznic. Jde o problém celorepublikový, který se vyskytuje téměř ve všech zařízeních pro výkon trestu odnětí svobody. Jen s velkými obtížemi je naplňován požadavek, aby byli odsouzení umístováni do věznic v místě jejich bydliště, tak aby byly utužovány vztahy s jeho rodinou, přáteli a okolím. V této souvislosti je také řada žádostí odsouzených o přemístění zamítnuta vzhledem k naplněným kapacitám věznic. Přeplněnost má také významný vliv na psychiku odsouzených. Stísněný prostor, sdílení sociálního zařízení velkým množstvím lidí nebo omezení soukromí odsouzeného na minimum do značné míry podporuje negativní pocity vězňů, vyvolává konflikty, snižuje hygienické podmínky a částečně znemožňuje naplňování účelu výkonu trestu. V důsledku toho jsou, namísto toho aby se budovaly nové ubytovací místnosti, zabírány kulturní místnosti a místnosti určené pro realizaci programů zacházení. V současné době se objevuje snaha tento problém napravit. Budují se nové věznice nebo se zvyšují kapacity těch stávajících. Dle mého názoru by bylo efektivnější, spíše než investovat velké částky do rozšiřování kapacity věznic, zamyslet se nad omezením ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody ve prospěch alternativních trestů. Jedná se zejména o případy krátkodobých trestů odnětí

³¹ Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Praha 2004, str. 67, 68

svobody, tedy trestů odnětí svobody do jednoho roku. Již dnes existují jisté alternativy, kterými je možné nahrazovat tyto tresty, a sice typicky trest obecně prospěšných prací nebo institut narovnání. Do budoucna, a to již novým trestním zákoníkem (zákonem č. 40/2009) účinným od 1. 1. 2010, se zavádí nový alternativní trest domácího vězení. Je to trest doposud českou praxí nevyzkoušený a je tudíž otázkou, jak bude jeho výkon v praxi probíhat. Je to ale jeden ze způsobů řešení této problematické situace, zvláště s ohledem na to, že odsouzený bude i nadále ve svém sociálním prostředí, bude moci chodit do zaměstnání, tudíž i splácet své dluhy, a jeho opětovný návrat do společnosti pro něj nebude zdaleka tak namáhavý jako v případě, kdy se odsouzený vrací z výkonu trestu ve věznicí.

Dalším významným problémem je nízká zaměstnanost odsouzených. Míra zaměstnanosti může být ovlivněna např. tradicí v zaměstnávání odsouzených, zaměstnaností v regionu jako takovém nebo i manuální zručností odsouzených.

I přesto, že jsou realizovány projekty, které se snaží zvyšovat procento zaměstnaných, stále je situace velmi nepříznivá. Aby se dosáhlo dalšího zvyšování zaměstnanosti vězňů, bude třeba více zapojit podnikatelské subjekty. Pokud jsou ve věznicích nějaké výrobní areály, tak jsou plně využívány jako pracovní plochy. Aby byl podnikatel ochotný investovat do zaměstnávání odsouzených, vyžaduje vrácení své investice v brzké době, aby jeho další aktivity byly výdělečné. Problematická situace nastává, když jsou výrobní plochy mimo areál věznice a zaměstnavatel tak musí zajistit zabezpečení míst výkonu práce odsouzených, financovat dopravu do zaměstnání. V případě, že je výrobní hala uvnitř areálu věznice, je naopak pro civilní zaměstnance komplikovanější přístup na pracoviště apod. Jako motivace pro potenciální zaměstnavatele slouží nižší mzda odsouzených, trvalá nabídka obsazení pracovních pozic nebo neexistence některých zaměstnaneckých výhod (např. dovolené). Výčet těchto motivačních prvků ale není dostatečně silný, aby přilákal větší množství zájemců o zaměstnávání odsouzených. Řešením této situace by mohla být povinnost státních orgánů a institucí vykupovat výrobky odsouzených, např. kancelářské potřeby, nábytek apod. Další možností by bylo event. poskytnout zaměstnavatelům daňové výhody nebo dotace na vytvoření pracovních míst pro odsouzené.

Z praxe bych ráda nastínila příklad věznice ve Všehrdech, která se v roce 2008 rozhodla aktivně bojovat s problémem nízké zaměstnanosti svých odsouzených. Věznice se rozhodla jít cestou maximálního využití všech vhodných výrobních prostor uvnitř svého areálu. Dva zaměstnavatelé tehdy projevíli zájem o pronájem části výrobní haly a uvolněné kapacity v budově skladů, kde se počítalo se zaměstnáním třiceti odsouzených. Dalších 76 odsouzených bylo zaměstnáno na pracovišti firmy Minoret, se kterou věznice v lednu 2007 uzavřela smlouvu o pronájmu poloviny výrobní haly. Odsouzení měli za úkol ruční práci, ke které nebylo zapotřebí mnoho pracovního náčiní. Vězni vyráběli z dovezeného polotovaru drátěnky na nádobí. Procento zaměstnaných se tak zvýšilo z původních 38,3 % na 54 % a má stále vzestupnou tendenci.³²

Pobyt ve věznici má na odsouzeného významný vliv. Odloučení od společnosti, ztráta soukromí, soužití s velkým počtem lidí, uniformita, každodenní kontrola, rutina a zejména celková atmosféra vězeňského života vede odsouzeného k tomu, aby přehodnocoval dosavadní život, vede ke změnám osobnosti a chování vězně, ať chce či nechce. Tento jev se nazývá prizonizace. Je to proces přizpůsobování, v němž se vězeň obeznamuje s předpisy, jakož i neformálními pravidly, hodnotami, zvyky a celkovou kulturou vězení a jeho postupné internalizování (zvnitřnění) těchto realit je na překážku pozitivní resocializaci, a pokud internace ve vězení trvá příliš dlouho, není již schopen plně přizpůsobený vězeň podmínkám výkonu trestu žít mimo vězení.³³

Odsouzený se tak začlení do zvláštního druhu vězeňské subkultury s vlastními pravidly a způsobem života.

České vězeňství je založeno na kolektivním ubytování odsouzených, což téměř znemožňuje efektivně kontrolovat noční život vězňů. Častým jevem je bohužel šikana, vynucování úsluh na slabších spoluvězních, existence uplácení, zastrašování, obchodu s návykovými látkami a cigaretami či sexuální zneužívání. Vězeňská subkultura vytváří, respektive přiřazuje odsouzeným určité role: může to být kápo, vymahač dluhů, drogový kurýr, odborník na psaní stížností, ale i odsouzený, který

³² Vetešníková, B.: Nové pracovní příležitosti pro odsouzené, České vězeňství č. 2/2007, str. 29

³³ Mezník J., Kalvodová V., Kuchta J.: Základy penologie, Masarykova univerzita, Brno 1995, str. 54

poskytuje sexuální služby nebo je musí poskytovat.³⁴ Určitým opatřením v tomto smyslu je snaha oddělovat fyzicky a duševně slabší vězně od ostatních, aby bylo ochráněno jejich zdraví. Vzhledem ke kolektivnímu způsobu výkonu trestu odnětí svobody se ovšem dají tyto negativní jevy jen obtížně regulovat či potírat. Vězňům je dána v této souvislosti možnost podávání stížností a jiných podobných prostředků na ochranu jejich práv. Důležité je v souvislosti s podáváním stížností zamezit odplatě za jejich podávání ze strany ostatních vězňů i personálu věznice.

V rámci dlouhodobých trestů odnětí svobody díky dlouhotrvající sociální izolaci dochází také v nemálo případech k deformacím osobností odsouzených. Jde např. o stavy apatie a deprese, snížení psychomotorické hnací síly, neadekvátní hodnocení skutečnosti, které je vyvoláno traumatickým reagováním na vnější situace a lidi, krajní introvertizace osobnosti, poruchy sebezáchovného instinktu a sebevražedné pokusy nebo výskyt psychotických epizod. Může jít o relativně trvalou deformaci osobnosti s tendencí upevnit ty reakce a chování, které vznikly v době izolace. Někteří odsouzení se ve výkonu trestu vyznačují poruchami emocionality, antisociálními rysy osobnosti, zejména agresivitou. Tyto emoční a behaviorální poruchy často v podmínkách výkonu trestu zesilují a dosahují až krizového stádia.³⁵ Tyto problémy by měli mít na starosti především vězeňští psychologové, kteří s odsouzenými v rámci terapií pracují.

Dalším z problémů, které se ve věznicích vyskytují, je zneužívání drog. V minulých letech průběžně probíhalo monitorování drogové závislosti u vězňů a z průzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci vyplynulo, že se počet drogově závislých vězňů stále zvyšuje. Důsledkem tohoto jevu je zřizování tzv. bezdrogových zón, tedy zvláštních oddělení, kam je odsouzený na vlastní žádost přeřazen a je podroben speciálnímu programu, který by měl vést ke změně životního stylu a motivovat ho k abstinenci. Jelikož přístup k návykovým látkám je ve věznicích zamezeno, drogově závislí odsouzení si obstarávají různé náhražky. Značným problémem u výskytu drog ve věznicích, mimo agrese, jež může u závislých vyvolávat, je obstarat si látky, které slouží k jejich výrobě. Možnosti jak se dostat k těmto látkám se

³⁴ Neubacher, F.: Násilí mezi odsouzenými, Trestněprávní revue č. 2/2009, str. 41 - 47

³⁵ Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon, LEGES, Praha 1991, str. 37

odvíjejí od postavení odsouzeného mezi jeho spoluvězni. Tímto způsobem vznikají celé komplikované struktury vztahů, kde je postavení jednotlivce určeno dobou strávenou ve věznici, ale i schopností ovládat ostatní. Samostatnou kapitolou je průnik drog do vězení zvenku. I přes kontroly během návštěv nebo kontroly balíčků, se do věznic dostávají zakázané předměty včetně návykových látek. Dle mého názoru by řešením mohlo být oddělit drogově závislé vězně od ostatních.

7. Závěr

Nepodmíněný trest odnětí svobody je nedílnou součástí trestněprávního systému v České republice. Je považován za trest nejpřísnější vzhledem k tomu, že omezení lidské svobody jakožto nejdůležitější hodnoty znamená nejzávažnější újmu.

Trestní právo a vězeňství se neustále vyvíjejí. Od počátku 90. let minulého století u nás dochází k humanizaci vězeňství a k čím dál tím větší snaze respektovat základní práva a svobody odsouzených. Vydali jsme se směrem přizpůsobování právní úpravy celoevropským standardům. Nejen u nás, ale i v zahraničí, probíhá snaha tento druh trestu omezovat a nahrazovat ho jinými alternativami. Mezi ně patří podmíněné odsouzení, trest obecně prospěšných prací nebo peněžitý trest, a můžeme sem zařadit také alternativní způsoby řízení jako je institut narovnání. Je však zřejmé, že ani v budoucnosti se nebude možné této sankci vyhnout. Vždy bude existovat skupina pachatelů, u nichž nebude možné použít jiný trest. Jedná se tedy v určitých případech o trest nezastupitelný a jediný možný.

Výkon trestu odnětí svobody je spojen s celou řadou negativ. Jde převážně o přetrhání sociálních vazeb s rodinou, přáteli, o tzv. prizonizaci a z toho vyplývající složitý návrat zpět do „normální“ společnosti. Proto je důležité pečlivě posoudit, zda by v některých méně závažných případech spáchaných trestných činů nenaplnil účel trestu lépe trest mírnější. Avšak kvůli případům, kdy není jiné varianty než uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, je třeba zajistit, aby v průběhu výkonu trestu nedocházelo k nežádoucím jevům jako je šikanování mezi vězni či zneužívání drog, a aby se zlepšili podmínky, ve kterých si odsouzení odpykávají svůj trest. K tomu může dopomoci zaměstnání dalších osob, které se podílejí na chodu věznice, a také vyškolení personálu. Jeho stav totiž nestačí držet krok s počtem odsouzených. To platí převážně pro odborné zaměstnance jako jsou vychovatelé, psychologové, sociální pracovníci, popřípadě speciální pedagogové.

Veřejnost má často tendenci svět vězňů pozorovat jako by z dálky a považovat ho za jakýsi jiný svět, který se toho jejich netýká. Někdy se také domnívá, že „uklizením“ pachatele za mříže věznice je celý problém vyřešen. Opak je ale pravdou. Jak již bylo v průběhu této práce řečeno, během výkonu trestu na odsouzeného působí řada kriminogenních faktorů. Je třeba si uvědomit, že většina odsouzených se dříve či

později vrátí zpět do života na svobodě, a pokud se bude vězeňství stále potýkat s těmito problémy jako doposud, kolotoč **trestný čin – výkon trestu odnětí svobody – (podmíněné) propuštění z výkonu trestu – další trestný čin – další výkon trestu odnětí svobody** bude pokračovat.

Seznam zkratek

LZPS	Listina základních práv a svobod
TZ	Trestní zákon
TŘ	Trestní řád
ZVTOS	Zákon o výkonu trestu odnětí svobody
ŘVTOS	Řád výkonu trestu odnětí svobody
RE	Rada Evropy
OSN	Organizace spojených národů

Seznam použité literatury a pramenů

Knihy

- Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné, 2. aktualizované vydání, Linde Praha a. s., Praha 2006
- Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha a. s., Praha 2008
- Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí, Masarykova univerzita, Brno 2002
- Kalvodová, V.: Trest odnětí svobody na doživotí, 1. vydání, Masarykova univerzita, Brno 1995
- Kolektiv autorů: O československém vězeňství, Sborník charty 77, ORBIS, Praha 1990
- Kolektiv autorů: „Recidivní pachatelé jako důkaz neúčinnosti uložených trestů?“, Sborník příspěvků z trestního práva č. 2, Ústav státu a práva ČSAV, Praha 1990
- Malá, D.: Vězeňství po česku, SURSUM, Brno 2003
- Mezník J., Kalvodová, V., Kuchta, J.: Základy penologie, Masarykova univerzita, Brno 1995
- Novotný, O.: O trestu a vězeňství, Academia, Praha 1969
- Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část, 4. přepracované vydání, Aspi, Praha 2003
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C. H. BECK, Praha 2000
- Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon, LEGES, Praha 1992

Články

- Indra, V.: Výstupní oddělení věznice – vstupní brána do nového života, České vězeňství č. 2/2007
- Frank, J.: Propuštění vězni v pasti problémů resocializace, České vězeňství č. 16/2008
- Hüttnerová, R.: Zaměstnávání vězňených osob v ČR, České vězeňství č. 3/2008
- Neubacher, F.: Násilí mezi odsouzenými, Trestněprávní revue č. 2/2009
- Vetešníková, B.: Nové pracovní příležitosti pro odsouzené, České vězeňství č. 2/2007

Ostatní prameny

- Český helsinský výbor: Monitoring vězeňství v ČR v roce 1999
- Český helsinský výbor: Monitoring vězeňství v ČR v letech 2003 – 2005
- Český helsinský výbor: Ochrana práv vězňených osob – Případová agenda ČHV 2003 – 2005
- Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Krátkodobé tresty odnětí svobody, Praha 2000
- Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Dlouhodobé tresty odnětí svobody, Praha 2004
- Institut pro kriminologii a sociální prevenci: Vybrané problémy sankční politiky – ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ, Praha 2005

Právní předpisy

- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řádu soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

- vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

Seznam příloh

Tabulka I – Počty odsouzených ve vazebních věznicích a věznicích k 31. 12. 2008

(zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2008)

Tabulka II – Složení odsouzených podle délky uloženého trestu

(zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2008)

Tabulka III – Složení odsouzených dle typu věznice v letech 1997 - 2008

(zdroj: Statistická ročenka Vězeňské služby za rok 2008)

Summary

Unconditional sentence of imprisonment

I have chosen this topic because the questions of prison service is very interesting part of criminal law. The purpose of my thesis is to analyse under which conditions is possible to take a decision about the unconditional sentence of imprisonment and how the real life in prison is functioning.

The thesis is composed of seven chapters, each of them dealing with different aspects of this topic. Chapter One is introductory and defines what is the unconditional sentence of imprisonment.

Chapter Two is subdivided into two main parts. Part One describes the notion of punishment and Part Two explains the purpose of punishment.

Chapter Three deals with the role of unconditional sentence of imprisonment in the system of punishments.

Chapter Four consists of three parts and focuses on the alternative punishments which can be used instead of the unconditional sentence of imprisonment and their dividing.

Chapter Five is the main part of this thesis. It is subdivided into five parts and concentrates on legal regulation of the unconditional sentence of imprisonment and describes some types of offenders who are afflicted by this punishment. Also deals with the execution of sentence of imprisonment and describes privileges and duties of convict, their employments and education. The last part of this chapter focuses on taking care of convicts after their liberation.

Chapter Six describes some problems of Czech penitentiary such as crowded prisons or using drugs.

Conclusions are drawn in Chapter Seven where is summary of this topic and where I suggest that these problems of penitentiary should be solved because if we don't try to solve them, the circle: committing crime - execution of sentence of imprisonment - liberation - next committing crime - next execution of sentence of imprisonment will never end.

Klíčová slova:

nepodmíněný trest odnětí svobody

výkon trestu odnětí svobody

Key words:

unconditional sentence of imprisonment

execution of sentence of imprisonment